

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ

**Η αυτεπάγγελτη ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης
από τον εθνικό δικαστή: Νομολογιακή προσέγγιση**

Διπλωματική εργασία που κατατίθεται ως μέρος των απαιτήσεων του
ελληνογαλλικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών
«ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ»

Επιβλέπων Καθηγητής: Βασίλειος Χριστιανός
Φοιτήτρια: Ελισάβετ Ζουμπούλη

Ακαδημαϊκό Έτος: 2015-2016

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1. Γενική Εισαγωγή	1
2. Η αποτελεσματικότητα του Ενωσιακού Δικαίου και οι Εθνικοί Δικονομικοί Κανόνες	2
II. ΠΡΩΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	4
1. Οι πρώτες αποφάσεις σχετικά με την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως το ενωσιακό δίκαιο	4
2. Η απόφαση Van Schijndel	5
3. Η απόφαση Peterbroeck	7
4. Κάποια συμπεράσματα	8
III. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ	10
1. Η απόφαση Eco Swiss	10
2. Ευρωπαϊκή Δημόσια Τάξη	12
IV. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ	13
1. Η νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων	14
1.1 Πρώτες αποφάσεις	14
1.1.1 Océano Grupo	14
1.1.2 Cofidis	15
1.1.3 Mostaza Claro	16
1.1.4 Pannon	17
1.2 Η απόφαση Asturcom	18
1.2.1 Πραγματικά περιστατικά	18
1.2.2 Η απόφαση του Δικαστηρίου	19
1.3 Πρόσφατη νομολογία	21
1.3.1 Banco Español de Crédito SA	21
1.3.2 Banif Plus Bank	24
1.3.3 Tomášová	24
2. Η νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης	25
3. Η νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος	27

V. Η ΑΠΟΦΑΣΗ VAN DER WEERD	29
1. Πραγματικά περιστατικά	29
2. Η απόφαση του ΔΕΕ	31
VI. Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ	33
VII. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	38
VIII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	41
IX. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	45

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενική Εισαγωγή

Από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται λόγος όχι απλώς και μόνο για μία εμπορική ένωση, που στοχεύει στην πραγμάτωση των τεσσάρων βασικών ελευθεριών¹, αλλά για μία νέα κοινότητα δικαίου. Με τη διάσημη απόφαση Van Gend en Loos², ήδη από το 1963, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Δικαστήριο ή ΔΕΕ) χαρακτηρίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση ως μία νέα έννομη τάξη, η οποία έχει ως υποκείμενά της τόσο τα κράτη μέλη, όσο και τους ιδιώτες. Υπέρ των τελευταίων μάλιστα η Συνθήκη γεννά υποχρεώσεις, αλλά και δικαιώματα, που τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να προστατεύουν. Η απόφαση Van Gend en Loos αποτελεί μία απόφαση σταθμό, όσον αφορά τη γέννηση των ενωσιακών δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων δηλαδή που οι πολίτες της Ένωσης αντλούν από το πρωτογενές και δευτερογενές ενωσιακό δίκαιο. Ταυτοχρόνως θέτει τα θεμέλια του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων αυτών, αναθέτοντας την τελευταία στα εθνικά δικαστήρια.

Η ανάθεση της προστασίας των ενωσιακών δικαιωμάτων στα δικαστήρια των κρατών μελών επιρρίπτει ένα τεράστιο βάρος στους ώμους του εθνικού δικαστή. Τα εθνικά δικαστήρια επιφορτίζονται με την εξασφάλιση της αποτελεσματικής και ομοιόμορφης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου στα κράτη μέλη. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΔΕΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μία νέα και αυτόνομη έννομη τάξη, υπέρ της οποίας τα κράτη μέλη περιόρισαν τις αρμοδιότητές τους και στην οποία μεταβίβασαν κάποιες από αυτές σε συγκεκριμένους τομείς. Υπάρχει όμως και μία εγγενής αντίφαση, η οποία έχει τις ρίζες της από τη μία πλευρά, στην ανάγκη για ομοιόμορφη και αποτελεσματική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, όπως αυτή υπαγορεύεται από τις αρχές της υπεροχής και του αμέσου αποτελέσματος των ενωσιακών διατάξεων και από την άλλη, εδράζεται στις επιταγές των αρχών της επικουρικότητας και των κατ' ανάθεση ενωσιακών αρμοδιοτήτων. Το ενωσιακό δίκαιο συνεπώς, είναι αναγκασμένο να επαφίεται στα νομικά συστήματα των κρατών μελών.

---

¹ Ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων.

² ΔΕΚ 5.2.1963, 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos κατά Nederlandse Administratie der Belastingen, Συλλογή 1954-1964, σελ. 861.

Ο κανόνας είναι ότι το ενωσιακό δίκαιο εκτελείται στο έδαφος των κρατών μελών σύμφωνα με τα όργανα και τις διαδικασίες που τα ίδια ορίζουν.

Τα εθνικά δικαστήρια αντιμετωπίζουν μία ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση, καθώς πρέπει να αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης και της νομολογίας του Δικαστηρίου. Αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι ακόμα και μετά την πάροδο δεκαετιών εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου στα κράτη μέλη, κάποια θεμελιώδη ερωτήματα σχετικά με την εγχώρια εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου παραμένουν αδιευκρίνιστα. Οι θεμελιώδεις αρχές της εγχώριας εφαρμογής ενωσιακού δικαίου διαβρώνονται από μία σειρά εξαιρέσεων, οι οποίες δυσκολεύουν τους εθνικούς δικαστές στο να τις χρησιμοποιήσουν. Στη θεωρία, δίνεται συχνά ιδιαίτερη προσοχή στις αποφάσεις του Δικαστηρίου οι οποίες αποστασιοποιούνται από την καθιερωμένη νομολογία του, γεγονός που μπορεί να δώσει την εντύπωση ότι έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα εφαρμογής απ'ότι ισχύει. Εντούτοις, δεν είναι εύκολο για τα εθνικά δικαστήρια, ιδιαίτερα των χαμηλότερων βαθμών, να ακολουθήσουν αυτές τις εξελίξεις, δεδομένου του μεγάλου φόρτου υποθέσεων, της πίεσης για μία ταχεία απόφαση και διάφορους άλλους παράγοντες σχετικούς με τα εθνικά νομικά συστήματα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η διπλωματική αυτή εργασία εστιάζει στην αυτεπάγγελτη ερμηνεία και εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου από τα εθνικά δικαστήρια, ξεκινώντας με την παράθεση και το σχολιασμό των σχετικών νομολογιακών εξελίξεων του ΔΕΕ στις αποφάσεις *van Schijndel* και *Peterbroeck*, συνεχίζοντας με τη νομολογία του Δικαστηρίου στο δίκαιο του ανταγωνισμού και του καταναλωτή και τελειώνοντας με την απόφαση *van der Weerd*. Τέλος, θα παραθέσω κάποια παραδείγματα της πρακτικής των εθνικών δικαστηρίων κάποιων κρατών μελών σχετικά με την αυτεπάγγελτη εξέταση του ενωσιακού δικαίου.

2. Η αποτελεσματικότητα του Ενωσιακού Δικαίου και οι Εθνικοί Δικονομικοί Κανόνες

Το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών περιέχει συχνά περιορισμούς στην αυτεπάγγελτη εξουσία των δικαστηρίων, από σεβασμό μεταξύ άλλων, στην αρχή της αυτονομίας των διαδίκων, της ομαλής διεξαγωγής της δίκης, του δικαιώματος της άμυνας και της ασφάλειας του δικαίου. Τέτοιοι δικονομικοί περιορισμοί μπορούν να εμποδίσουν την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου. Αν ένας διάδικος

παραλείπει να διεκδικήσει ένα ενωσιακό του δικαίωμα ή να επικαλεστεί μία οδηγία ως βάση για τον έλεγχο μίας αντικρουόμενης εθνικής διάταξης, οι στόχοι που διέπουν το ενωσιακό δίκαιο δε θα επιτευχθούν στη συγκεκριμένη περίπτωση. Η αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου φαίνεται ότι θα εξυπηρετούνταν καλύτερα αν τα εθνικά δικαστήρια ήταν πάντοτε υποχρεωμένα να εξετάζουν και να εφαρμόζουν ζητήματα ενωσιακού δικαίου αυτεπαγγέλτως. Εντούτοις, είναι γεγονός ότι τα εθνικά δικαστήρια ασχολούνται με το ενωσιακό δίκαιο μέσα στο πλαίσιο του εθνικού δικονομικού δικαίου, σύμφωνα με τη λεγόμενη αρχή της δικονομικής αυτονομίας³ και έτσι οι εθνικοί κανόνες είναι ικανοί να περιορίζουν την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου. Παρ'όλα αυτά, αυτή η "αυτονομία"⁴ περιορίζεται από τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει κρίνει σε πολλές περιπτώσεις ότι τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται να εξετάζουν ζητήματα ενωσιακού δικαίου αυτεπαγγέλτως δυνάμει της αρχής της αποτελεσματικότητας και ότι πρέπει να βαίνουν πέρα από το πεδίο της διαφοράς που έχουν θέσει τα μέρη και το εθνικό δίκαιο έτσι ώστε να συμμορφώνονται με το ενωσιακό δίκαιο. Αυτή η παρέμβαση επιφέρει έναν κάποιο εξευρωπαϊσμό των εθνικών κανόνων.⁵ Στο σημείο τομής μεταξύ των εθνικών

---

³ Η δικονομική ή διαδικαστική αυτονομία (procedural autonomy) των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι μία έννοια που εμφανίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου για πρώτη φορά το 1976 με τις αποφάσεις *Comet* (ΔΕΚ 16.12.1976, 45/76, *Comet BV κατά Produktschap voor Siergewassen*, Συλλογή, σελ. 765) και *Rewe* (ΔΕΚ 20.2.1979, 33/76, *Rewe Zentralfinz Eg and Rewe-Zentral AG κατά Landwirtschaftskammer für das Saarland*, Συλλογή, σελ. 94). Σύμφωνα με αυτές, εν τη απουσία κοινοτικών διατάξεων, εναπόκειται στις εθνικές έννομες τάξεις να καθορίσουν τα αρμόδια όργανα, καθώς και τις διαδικασίες και προϋποθέσεις για την αποτελεσματική προστασία των ενωσιακών δικαιωμάτων και γενικότερα για την ομοιόμορφη και αποτελεσματική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου στο έδαφός τους.

⁴ Η χρήση του όρου «αυτονομία» αμφισβητείται ενόψει των παρεμβάσεων του Δικαστηρίου στο εθνικό δικονομικό τοπίο επί τη βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας, βλ. W. Van Gerven, 'Of Rights, Remedies and Procedures', [2000] *CMLRev*, σελ. 501-536, J. Delicostopoulos, 'Towards European Procedural Primacy in National Legal Systems', [2003] *ELJ*, σελ. 599-613.

⁵ Για μία πιο σφαιρική συζήτηση γύρω από το εάν το Δικαστήριο πρέπει να προβαίνει σε εναρμόνιση των ενδίκων μέσων και διαδικασιών μέσω νομολογίας, βλέπε C. Himsworth, 'Things fall apart: The harmonisation of Community Judicial Procedural Protection Revisited', [1997] *ELRev*, σελ. 291-311, S. Prechal, 'Judge-made harmonisation of national procedural rules: a bridging perspective', από τους J. Wouters και J. Stuyck (eds), *Principles of Proper Conduct for Supranational, State and Private Actors in the European Union: Towards a Ius Commune*, Intersentia, Antwerpen, 2001, σελ. 39-58, C. Harlow, 'A common European law of Remedies?' C. Kilpatrick, T. Novitz και P. Skidmore (eds.), *The Future of Remedies in Europe*,

δικονομικών κανόνων από τη μία μεριά και την ανάγκη αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου από την άλλη, υπάρχει μία σύνθετη ζυγοστάθμιση αντικρουόμενων συμφερόντων υπό τον «δικονομικό κανόνα της ελλόγου αιτίας» (*procedural rule of reason*)⁶, δηλαδή ανάμεσα στην ανάγκη για αποτελεσματικότητα και στον βασικό στόχο να ακολουθούνται οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες, όπως για παράδειγμα η ασφαλεία του δικαίου και η αυτονομία των διαδικών.

II. ΠΡΩΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

1. Οι πρώτες αποφάσεις σχετικά με την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως το ενωσιακό δίκαιο

Με την απόφαση *Rheinmühlen*⁷, το ΔΕΕ έκρινε ότι το άρθρο 177 ΕΚ (νυν 267 ΣΛΕΕ), δεν παρέχει μόνο την ευχέρεια, αλλά επιβάλλει την υποχρέωση υποβολής αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, μόλις ο εθνικός δικαστής διαπιστώσει, είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως των διαδίκων, ότι η ουσία της διαφοράς περιλαμβάνει ζητήματα που αφορούν την ερμηνεία ή την εκτίμηση του κύρους διατάξεων του κοινοτικού δικαίου και που έχουν ανάγκη αποφάσεώς του. Εν συνεχεία, στην απόφαση *Salonia*⁸, το Δικαστήριο ξεκαθάρισε ότι ο εθνικός δικαστής έχει πάντα τη δυνατότητα να αποστέλλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ όταν ανακύπτει ζήτημα ενωσιακού δικαίου, ακόμα και αν δεν το ζήτησαν οι διάδικοι.

Η πρώτη φορά όμως, που το ΔΕΕ αντιμετώπισε το ερώτημα της υποχρέωσης των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως το ενωσιακό δίκαιο ήταν

σελ. 69-83, M. Dougan, *National Remedies before the European Court of Justice: Issues of harmonisation and differentiation*, Hart Ltd 2004.

⁶ Για μία διεξοδική συζήτηση σχετικά με τον κανόνα της ελλόγου αιτίας (rule of reason), βλ. S. Prechal, 'Community Law in National Courts: The Lesson from Van Schijndel, [1998] *CMLRev*, σελ. 681-706, A. Biondi, 'The Rule of Reason and National Procedural limitations, Is it really Reasonable?' σελ. 129-141, A. Schrauwen (ed.) *The Rule of Reason – Rethinking another Classic of European Legal Doctrine*, Europa Law Publishing, 2005.

⁷ ΔΕΚ 16.1.1971 166/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf, Düsseldorf-Holthausen* και *Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, Rec., σελ.33.

⁸ ΔΕΚ 16.6.1981 126/80 *Maria Salonia* κατά *Giorgio poidomani* και *Franca Baglierim née Giglio*, Συλλογή, σελ. 1563, σκέψη 7.

στην απόφαση Verholen⁹. Στην υπόθεση αυτή, ενώ ο Γενικός Εισαγγελέας Darmon πρότεινε στις προτάσεις του τα εθνικά δικαστήρια να έχουν την υποχρέωση να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως το ζήτημα της υπάρξεως κοινοτικού κανόνα,¹⁰ το Δικαστήριο απλά δήλωσε ότι όταν ένα εθνικό δικαστήριο έχει το δικαίωμα να εξετάζει αυτεπαγγέλτως ένα ζήτημα, δεν κωλύεται να το πράξει από το κοινοτικό δίκαιο. Το ΔΕΕ εφήρμοσε επομένως, την αρχή της ισοδυναμίας, υποχρεώνοντας τα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως το κοινοτικό δίκαιο υπό τις ίδιες προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι υποχρεωμένο να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το εθνικό δίκαιο. Καθώς η υπόθεση ενόπιόν του μπορούσε να επιλυθεί με μία λιγότερο παρεμβατική απάντηση από αυτή του Γενικού Εισαγγελέα, το Δικαστήριο προτίμησε να αναφερθεί στην αρχή της ισοδυναμίας και να σεβαστεί την εθνική δικονομική αυτονομία. Η πρώτη υποχρέωση για τα εθνικά δικαστήρια είναι επομένως να συμμορφώνονται με την αρχή της ισοδυναμίας.

Την επόμενη φορά που το Δικαστήριο βρέθηκε αντιμέτωπο με εθνικούς κανόνες που περιόριζαν την αυτεπάγγελτη εφαρμογή κοινοτικού δικαίου, διευκρίνισε περαιτέρω την αρχή της ισοδυναμίας, έχοντας ταυτόχρονα ως στόχο τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του κοινοτικού δικαίου. Με τις αποφάσεις *Van Schijndel* και *Peterbroeck* το Δικαστήριο δίνει για πρώτη φορά πολύτιμες οδηγίες για την εφαρμογή της αρχής της αποτελεσματικότητας από τα εθνικά δικαστήρια.

2. Η απόφαση Van Schijndel

Στην υπόθεση *Van Schijndel*¹¹, το ΔΕΕ ερωτήθηκε εάν ένα εθνικό δικαστήριο έχει την υποχρέωση να εξετάζει αυτεπαγγέλτως νομικούς ισχυρισμούς ενωσιακού δικαίου σε αστική δίκη. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι εφόσον τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν, δυνάμει του εθνικού δικαίου, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τους

---

⁹ ΔΕΚ 11.7.1991 C-87/90, C-88/90 και C-89/90 *A. Verholen* κατά *Sociale Verzekeringsbank, T.H.M. van Wetten-van Uden* κατά *Sociale Verzekeringsbank, G. H. Heiderijk* κατά *Sociale Verzekeringsbank*, Συλλογή, σελ. I-3782.

¹⁰ Προτάσεις του ΓΕ Darmon, εκδοθείσες την 29.5.1991, σχετικά με την υπόθεση C-87/90 *A. Verholen*, σκέψη 19.

¹¹ ΔΕΚ 14.12.1995 C-430/93 και C-431/93 *Jeroen van Schijndel* κατά *Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten* και *Johannes Nicolaas Cornells van Veen* κατά *Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten*, Συλλογή, σελ. I-4728. Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. S. PRECHAL, 'Community Law in National Courts: The Lessons from van Schijndel', *CML Rev.* (1998), σελ. 681-706.

αντλούμενους από υποχρεωτικό εθνικό κανόνα νομικούς ισχυρισμούς, οι οποίοι δεν είχαν προβληθεί από τους διαδίκους, η ίδια υποχρέωση ισχύει και για τους υποχρεωτικούς ενωσιακούς κανόνες.¹² Εντούτοις, το Δικαστήριο δεν σταμάτησε εκεί, αλλά δήλωσε ότι και όπου το εθνικό δίκαιο δίνει μόνο την διακριτική ευχέρεια στο δικαστή να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως το εθνικό δίκαιο, αυτή η ευχέρεια γίνεται υποχρέωση όσον αφορά το ενωσιακό δίκαιο. Επομένως, σύμφωνα με το ΔΕΕ, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογή της εξαγγελιομένης στο άρθρο 5 της Συνθήκης αρχής της συνεργασίας, να διασφαλίζουν τη νομική προστασία που απορρέει για τους πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου.¹³

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ενωσιακό δίκαιο δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια την υποχρέωση να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από την παράβαση των ενωσιακών διατάξεων, εφόσον η εξέταση του ισχυρισμού αυτού θα τα υποχρέωνε να εγκαταλείψουν την επιβαλλόμενη ουδετερότητα τους, εξερχόμενα των ορίων του αντικειμένου της διαφοράς, όπως προσδιορίστηκε από τους διαδίκους, και στηριζόμενα σε άλλα γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζει το αίτημα του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε το Δικαστήριο, αφού πρώτα δήλωσε ότι «κάθε περίπτωση στα πλαίσια της οποίας τίθεται το ζήτημα αν εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά ανέφικτη ή εξαιρετικά δυσχερή την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου πρέπει να αναλύεται, λαμβανομένης υπόψη της θέσεως του εν λόγω κανόνα στο σύνολο της διαδικασίας, της εξελίξεώς της και των ιδιομορφιών της, ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως είναι η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφαλείας δικαίου και η ομαλή διεξαγωγή της δίκης.»¹⁴

Στην συγκεκριμένη περίπτωση, αναγνωρίστηκε ότι η αρχή της ουδετερότητας του δικαστή αποτελεί έκφραση αντιλήψεων που συμμαρύνεται η πλειονότητα των

---

¹² ΔΕΚ van Schijndel, σκέψη 13.

¹³ Ένθ. αν., σκέψη 14.

¹⁴ Ένθ.αν., σκέψη 19.

κρατών μελών όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ κράτους και πολίτη, προστατεύει τα δικαιώματα άμυνας και εξασφαλίζει την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών και έτσι ο περιορισμός της δυνατότητας ή της υποχρέωσης αυτεπάγγελτης εξέτασης ισχυρισμών από το δικαστή δικαιολογείται από την αρχή ότι οι διάδικοι έχουν την πρωτοβουλία της δίκης και ότι ο δικαστής δεν μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η παρέμβαση του επιβάλλεται από το δημόσιο συμφέρον.¹⁵

3. Η απόφαση *Peterbroeck*

Η υπόθεση *Peterbroeck*¹⁶ αφορούσε στο δικαίωμα να λαμβάνονται αυτεπαγγέλτως υπόψη ισχυρισμοί βασισμένοι σε διάταξη του ενωσιακού δικαίου όταν δεν έχει γίνει επίκληση της διατάξεως αυτής από τον διάδικο εντός ορισμένης προθεσμίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εθνικός δικονομικός κανόνας ο οποίος στερεί από το εθνικό δικαστήριο αυτή τη δυνατότητα δεν είναι συμβατός με το ενωσιακό δίκαιο. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι ο κανόνας δεν ήταν συμβατός με το ενωσιακό δίκαιο βάσει του ελέγχου αποτελεσματικότητας, λόγω των ιδιαιτεροτήτων του. Κατ' αρχήν, το εφετείο ήταν το πρώτο δικαστήριο το οποίο μπορούσε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο, δεδομένου ότι ο διευθυντής ενώπιον του οποίου κρίθηκε η διαφορά σε πρώτο βαθμό ανήκε στη φορολογική αρχή και, επομένως, δεν αποτελούσε δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης. Έπειτα, η προθεσμία κατά τη διάρκεια της οποίας θα μπορούσε να γίνει επίκληση νέων ισχυρισμών από τον προσφεύγοντα είχε λήξει όταν συζητήθηκε η υπόθεση στο εφετείο, οπότε αυτό είχε χάσει τη δυνατότητα να προβεί αυτεπαγγέλτως στην εξέταση αυτή. Τέλος, δεν προέκυπτε ότι σε μεταγενέστερη διαδικασία ένα άλλο εθνικό δικαστήριο θα μπορούσε αυτεπαγγέλτως να εξετάσει αν πράξη του εθνικού δικαίου συμβιβάζεται προς το ενωσιακό δίκαιο.¹⁷

---

¹⁵ Ένθ.αν., σκέψεις 20-21.

¹⁶ ΔΕΚ 14.12.1995 C-312/93 *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS* κατά *Βελγικού Δημοσίου*, Συλλογή, σελ. I-4615.

¹⁷ ΔΕΚ *Peterbroeck*, σκέψεις 14-20.

4. Κάποια συμπεράσματα

Το Δικαστήριο θεσπίζοντας στις αποφάσεις *Peterbroeck* και *Van Schijndel* το λεγόμενο «δικονομικό κανόνα της ελλόγου αιτίας» (*procedural rule of reason*)¹⁸, κατέστησε σαφές ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν καθιστά τους σκοπούς του ενωσιακού δικαίου ανώτερους σε σχέση με τους σκοπούς στους οποίους αποβλέπουν οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες. Οι περιορισμοί στην άσκηση των δικαιωμάτων του ενωσιακού δικαίου, που βρίσκονται στην εθνική έννομη τάξη, έχουν ως στόχο να διασφαλίσουν την προστασία ζωτικών συμφερόντων ενός αποτελεσματικού νομικού συστήματος, όπως είναι η αρχή της ασφάλειας δικαίου, της εύρυθμης διεξαγωγής της διαδικασίας, η αρχή του σεβασμού της αυτονομίας των διαδίκων και η αρχή ταχύτητας και οικονομίας ως προς τη δικαστική δαπάνη.¹⁹ Το ΔΕΕ έκρινε ότι «κάθε περίπτωση στα πλαίσια της οποίας τίθεται το ζήτημα αν εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά ανέφικτη ή εξαιρετικά δυσχερή την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου πρέπει να αναλύεται, λαμβανομένης υπόψη της θέσεως του εν λόγω κανόνα στο σύνολο της διαδικασίας, της εξελίξεώς της και των ιδιομορφιών της, ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών.»²⁰ Η αρχή της αποτελεσματικότητας πρέπει επομένως να νοηθεί ως μία στάθμιση αντικρουόμενων αλλά ισάξιων συμφερόντων, καθώς η ανάγκη να προστατευθούν τα ενωσιακά δικαιώματα και να διασφαλιστεί ένα αποτελεσματικό ενωσιακό νομικό σύστημα πρέπει να σταθμιστεί με βάση τα έννομα συμφέροντα που προστατεύουν οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες. Όταν το Δικαστήριο απαιτεί οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες να είναι σύμφωνοι με την αρχή της αποτελεσματικότητας, εστιάζει ιδιαίτερα στο να καταστήσει αποτελεσματικούς τον νόμο και το σύστημα

---

¹⁸ S. Prechal, 'Community Law in National Courts: The Lesson from Van Schijndel', [1998] *CMLRev*, σελ. 681-706.

¹⁹ ΔΕΚ 4.12.2003 C-63/01 *Samuel Sidney Evans κατά the Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau*, Συλλογή, σελ. I-14447.

²⁰ ΔΕΚ *Van Schijndel*, σκέψη 19, ΔΕΚ *Peterbroeck*, σκέψη 14, ΔΕΚ 10.4.2003 C-276/01 *Joachim Steffensen*, Συλλογή, σελ. I-3735, σκέψη 66, ΔΕΚ 18.9.2003 C-125/01 *Peter Pflücke and Bundesanstalt für Arbeit*, Συλλογή, σελ. I-9375, σκέψη 33, ΔΕΚ 4.12.2003 C-63/01 *Samuel Sidney Evans and The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau*, Συλλογή, σελ. I-14447, σκέψη 46.

εφαρμογής συνολικά και να μην αφήσει τα ευρωπαϊκά συμφέροντα να υπερτερούν των υπολοίπων.²¹

Ο κανόνας της ελλόγου αιτίας μπορεί να βοήθησε στην κατανόηση της αποτελεσματικής εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου σε θεωρητικό επίπεδο, η χρησιμότητά του όμως από πρακτική σκοπιά έχει αμφισβητηθεί,²² κυρίως επειδή η διαδικασία της στάθμισης γίνεται ερευνώντας αν ο κανόνας έχει θεμιτό σκοπό και είναι ικανός να οδηγήσει σε αυτόν στην *συγκεκριμένη περίπτωση*.²³ Συνεπώς, είναι δύσκολο για τα εθνικά δικαστήρια να χρησιμοποιούν τη νομολογία του ΔΕΕ ως οδηγό για το πώς να εφαρμόζουν αυτόν τον κανόνα αυτεπαγγέλτως και αυτό έχει γίνει αντικείμενο κριτικής λόγω της έλλειψης προβλεψιμότητας και ασφάλειας δικαίου.²⁴ Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι όταν ένα εθνικό δικαστήριο ή το ΔΕΕ σταθμίζει αντικρουόμενα συμφέροντα και εξετάζει εάν η νομική προστασία που προσφέρεται στο εθνικό δίκαιο είναι επαρκώς αποτελεσματική, επαναξιολογεί τις επιλογές που έχει κάνει ο εθνικός νομοθέτης.²⁵

Στην περίπτωση, για παράδειγμα, που το ΔΕΕ απαιτεί από τα εθνικά δικαστήρια να ερευνούν ζητήματα αυτεπαγγέλτως στις καταναλωτικές διαφορές, παρά το γεγονός ότι ο εθνικός νομοθέτης έχει αποφασίσει ότι η αυτονομία των μερών υπερισχύει, το

---

²¹ Βλέπε τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Jacobs στην υπόθεση C-430-431/93 *Van Schijndel*, Συλλογή, σελ. I-4736, σκέψεις 24-27.

²² Βλέπε S. Prechal, 'Community Law in National Courts: The Lesson from Van Schijndel', [1998] *CMLRev*, σελ. 681-706.

²³ Βλέπε για παράδειγμα την απόφαση C-473/00 *Cofidis*, σκέψη 37, όπου το Δικαστήριο δήλωσε ότι η στάθμιση είναι «απλώς το αποτέλεσμα ανά περίπτωση εκτιμήσεων, κατόπιν εξετάσεως όλου του ιδιαιτέρου πραγματικού και νομικού πλαισίου κάθε υποθέσεως, οι οποίες δεν μπορούν να μεταφερθούν αυτομάτως σε διαφορετικούς τομείς από τους τομείς εντός των οποίων εκδόθηκαν».

²⁴ Βλέπε υποσημείωση 18.

²⁵ Επ' αυτής της βάσης έχει υποστηριχθεί ότι το Δικαστήριο πρέπει να προσέχει ώστε να μην εισχωρεί υπερβολικά στα εθνικά συμφέροντα και να μη δημιουργεί νέες ισορροπίες, αλλά να αφήνει κάτι τέτοιο στα κράτη μέλη, καθώς οι δικονομικοί κανόνες τους έχουν ρυθμιστεί έτσι ώστε να επιδιώκουν τους ίδιους στόχους με αυτούς που επιδιώκει η εκ του ΔΕΕ εναρμόνιση του δικονομικού δικαίου: να διασφαλίσουν τα μέσα για μία δίκαιη διεξαγωγή της διαφοράς, για την προστασία των εμπλεκόμενων μερών και για την προώθηση της αποτελεσματικότητας της δίκης, βλέπε A. Biondi, 'The Rule of Reason and National Procedural limitations, Is it really Reasonable?' σελ. 131, A. Schrauwen, (Ed.) *The Rule of Reason – Rethinking another Classic of European Legal Doctrine*, Europa Law Publishing 2005, C. Harlow, 'A Common European Law of Remedies?', C. Kilpatrick, T. Novitz and P. Skidmore (eds.), *The Future of Remedies in Europe*, σελ. 69-83.

Δικαστήριο “διορθώνει” την επιλογή αυτή. Αν και ο κανόνας της ελλόγου αιτίας έχει περιγραφεί και ως “δικονομική υποχώρηση”,²⁶ επιτρέπει στο Δικαστήριο να μπει στην καρδιά του εθνικού δικονομικού συστήματος και στην εθνική στάθμιση συμφερόντων.

III. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Παρά την ανωτέρω κρίση του Δικαστηρίου στην *Van Schijndel* ότι τα εθνικά δικαστήρια υποχρεούνται να εγκαταλείψουν την ουδετερότητά τους μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ΔΕΕ έχει κρίνει σε αρκετές περιπτώσεις ότι τα εθνικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να δράσουν αυτεπαγγέλτως, κυρίως σε υποθέσεις σχετικά με το δίκαιο του ανταγωνισμού και του καταναλωτή. Η κυριότερη σχετική απόφαση στο δίκαιο του ανταγωνισμού, την οποία θα εκθέσω παρακάτω, είναι η *Eco Swiss*, μετά την οποία ανέκυψε το ερώτημα εάν ορισμένες ενωσιακές διατάξεις θα έπρεπε να θεωρηθούν ζητήματα δημοσίας τάξεως και αν ναι, ποιές, καθώς και εάν είχε δημιουργηθεί μία ευρωπαϊκή δημόσια τάξη.

1. Η απόφαση *Eco Swiss*

Στην υπόθεση *Eco Swiss*²⁷, το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο Δικαστήριο της Ολλανδίας) υπέβαλε στο ΔΕΕ πέντε προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία του Άρθρου 81 της Συνθήκης, νυν άρθρο 101 ΣΛΕΕ. Τα ερωτήματα τέθηκαν στο πλαίσιο αιτήσεως της Benetton International NV για την αναστολή εκτελέσεως

---

²⁶ S. Prechal, ‘Community Law in National Courts: The Lessons from Van Schijndel’, [1998] *CMLRev*, σελ. 681-706, G. de Búrca, ‘National Procedural Rules and Remedies: The Changing Approach of the Court of Justice’, in A. Biondi & J. Lonbay (eds.), *Remedies for Breach of EC Law*, Chichester Wiley 1997, σελ. 45.

²⁷ ΔΕΚ 1.6.1999 C-126/97 *Eco Swiss China Time Ltd* κατά *Benetton International NV*, Συλλογή, σελ. I-3055. Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. T.D. DE GROOT, ‘The Impact of the Benetton Decision on International Commercial Arbitration’, *JIA (Journal of International Arbitration)* (2003), σελ. 365-373, L. IDOT, ‘Comment’, *Revue de l’arbitrage* (1999), σελ. 639-653, N. SPIEGEL, ‘Anmerkung’, *EuZW* (1999), σελ. 568-569, Y. BRULARD & Y. QUINTIN, ‘European Community Law and Arbitration. National Versus Community Public Policy’, *JIA* (2001), σελ. 533-547, S. PRECHAL & N. SHELKOPLYAS (n. 9), G.I. ZEKOS, ‘Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV. Courts’ Involvement in Arbitration’, *JIA* (2000), σελ. 91-94.

διαιτητικής αποφάσεως, με την οποία η αιτούσα υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση στην Eco Swiss China Time Ltd λόγω καταγγελίας της συμβάσεως περί παροχής αδείας για τη χρησιμοποίηση σήματος συναφθείσας με την τελευταία, για τον λόγο ότι η απόφαση αυτή ήταν αντίθετη προς τη δημόσια τάξη υπό την έννοια του άρθρου 1065(1)e, του Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας)²⁸ λόγω της ακυρότητας, εν σχέσει προς το άρθρο 81 της Συνθήκης (νυν 101 ΣΛΕΕ), της συμβάσεως περί παροχής αδείας για τη χρησιμοποίηση σήματος.

Το ΔΕΕ ερωτήθηκε κατ' αρχήν, αν ένα εθνικό δικαστήριο, το οποίο επελήφθη αιτήσεως ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως, πρέπει να δεχθεί μια τέτοια αίτηση αν θεωρήσει ότι η απόφαση αυτή είναι πράγματι αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ (νυν 101 ΣΛΕΕ), ενώ, σύμφωνα με τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες του, οφείλει να δεχθεί μια τέτοια αίτηση μόνο για περιορισμένο αριθμό λόγων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η αντίθεση προς τη δημόσια τάξη, η οποία δεν καλύπτει, γενικώς, σύμφωνα με το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, το απλό γεγονός ότι το περιεχόμενο ή η εκτέλεση της διαιτητικής αποφάσεως αποκλείει την εφαρμογή απαγορεύσεως που προβλέπει το εθνικό δίκαιο περί ανταγωνισμού. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι οι απαιτήσεις που αποβλέπουν στην αποτελεσματικότητα της διαιτητικής διαδικασίας δικαιολογούν τον περιορισμένο χαρακτήρα του ελέγχου των διαιτητικών αποφάσεων και την σε εξαιρετικές περιπτώσεις ακύρωση αποφάσεως ή τη μη αναγνώριση.²⁹ Εντούτοις, αναγνώρισε ότι το άρθρο 81 της Συνθήκης (νυν 101 ΣΛΕΕ) συνιστά, θεμελιώδη διάταξη απαραίτητη για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Ένωση και, ειδικότερα, για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και ότι η σπουδαιότητα μιας τέτοιας διατάξεως ώθησε τους συντάκτες της Συνθήκης να προβλέψουν ρητώς ότι οι απαγορευόμενες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.³⁰

Κατόπιν αυτών, το Δικαστήριο κατέληξε ότι εθνικό δικαστήριο το οποίο επελήφθη αιτήσεως ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως πρέπει να δεχθεί μια τέτοια αίτηση αν κρίνει ότι η απόφαση αυτή είναι πράγματι αντίθετη προς το άρθρο 81 της

---

²⁸ Το οποίο ορίζει ότι: « 1. Η ακύρωση είναι δυνατή μόνο για έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους λόγους: ... e) η απόφαση ή ο τρόπος εκδόσεως της αντιβαίνουν προς τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.»

²⁹ ΔΕΚ *Eco Swiss*, σκέψη 35.

³⁰ Ένθ. ανώτ., σκέψη 36.

Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 101 ΣΛΕΕ), εφόσον οφείλει, σύμφωνα με τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες του, να δεχθεί αίτηση ακυρώσεως στηριζόμενη στη μη λήψη υπόψη εθνικών κανόνων δημοσίας τάξεως. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι διαιτητές, αντίθετα προς το εθνικό δικαστήριο, δεν μπορούν να ζητήσουν από το Δικαστήριο να αποφανθεί προδικαστικώς επί ερωτημάτων που αποσκοπούν στην ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου. Στη συνέχεια, έκρινε όμως ότι η ενωσιακή έννομη τάξη έχει πρόδηλο συμφέρον, προκειμένου να αποφεύγονται ενδεχόμενες αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία, να ερμηνεύεται κατά τρόπο ενιαίο κάθε διάταξη του ενωσιακού δικαίου, ανεξαρτήτως των συνθηκών υπό τις οποίες εφαρμόζεται. Επομένως, το ΔΕΕ κατέληξε ότι το ενωσιακό δίκαιο απαιτεί τα ερωτήματα που αποσκοπούν στην ερμηνεία της απαγορεύσεως του άρθρου 81 της Συνθήκης (101 ΣΛΕΕ) να μπορούν να εξετάζονται από τα εθνικά δικαστήρια που καλούνται να αποφανθούν επί του κύρους διαιτητικής αποφάσεως.³¹

2. Ευρωπαϊκή Δημόσια Τάξη

Η απόφαση *Eco Swiss* σήμανε την έναρξη μιας συζήτησης σχετικά με τον ρόλο της δημοσίας τάξεως στην ενωσιακή έννομη τάξη. Ανέκυψε το ερώτημα εάν ορισμένες ενωσιακές διατάξεις θα έπρεπε να θεωρηθούν ζητήματα δημοσίας τάξεως και αν ναι, ποιες, καθώς και εάν είχε δημιουργηθεί μία ευρωπαϊκή δημόσια τάξη.³²

Περαιτέρω, η απόφαση αυτή μπορεί να κατανοηθεί με διάφορους τρόπους και μέσω της υιοθέτησης μίας ευρείας ή μίας περιοριστικής ανάγνωσής της, μπορεί κανείς να καταλήξει σε αρκετά διαφορετικά συμπεράσματα. Αφενός, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η *Eco Swiss* έχει περιορισμένη σημασία ως προς το πότε ένα εθνικό δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να δρα αυτεπαγγέλτως σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, καθώς η *Eco Swiss* μπορεί να θεωρηθεί ως μία απλή εφαρμογή της αρχής της ισοδυναμίας. Το εθνικό δίκαιο προέβλεπε τη δυνατότητα να εγείρονται αυτεπαγγέλτως κανόνες δημοσίας τάξεως και επομένως, έπρεπε επίσης να εγείρονται και ευρωπαϊκοί κανόνες δημοσίας τάξεως. Το Δικαστήριο υποστήριξε ότι έτσι έπρεπε να ερμηνευθεί η απόφαση, αλλά κανείς μπορεί να αντιτάξει ότι το ολλανδικό δίκαιο δε θεωρούσε το

---

³¹ Ένθ. ανώτ., σκέψη 40.

³² Hanna Schebesta, 'Does the National Court Know European Law? A Note on *Ex Officio* Application after *Asturcom*', *ERPL*, τομ. 4, 2010, σελ. 847-880, ιδ. σελ. 866, Jan H. Jans, Roel de Lange, Sacha Prechal and Rob J.G.M. Widdershoven, *Europeanisation of Public Law*, Groningen: Europa Law Publishing, 2007, σελ. 310.

δίκαιο του ανταγωνισμού ως ζήτημα δημοσίας τάξεως και ότι η απόφαση επομένως πηγαίνει πέρα από την απλή κατανόηση της ισοδυναμίας.³³ Το γεγονός ότι η απόφαση αντιμετωπίζει το συγκεκριμένο θέμα του δικαστικού ελέγχου διαιτητικής αποφάσεως θα μπορούσε επίσης να την αποκλείσει από το να θεωρηθεί προηγούμενο για την αυτεπάγγελτη δράση διοικητικών και πολιτικών δικαστηρίων σε κανονικές αποφάσεις.³⁴

Αφετέρου, η απόφαση *Eco Swiss* μπορεί να ερμηνευθεί πιο ευρέως, φανερώνοντας μία κλίση προς το να αφήνονται τα εθνικά δικαστήρια να διασφαλίζουν αυτεπαγγέλτως τον σεβασμό ορισμένων θεμελιωδών αξιών δημοσίου συμφέροντος, τις οποίες το Δικαστήριο θεωρεί πολύ σημαντικές για να αφήνονται στους διαδίκους. Το Δικαστήριο πράγματι στην απόφαση *Manfredi*³⁵, επιβεβαίωσε τον χαρακτήρα δημοσίας τάξεως της διάταξης 101 ΣΛΕΕ, επαναλαμβάνοντας αναφερόμενο στην *Eco Swiss*, ότι τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ (νυν 101 και 102 ΣΛΕΕ) είναι διατάξεις δημοσίας τάξεως οι οποίες πρέπει να εφαρμόζονται αυτεπαγγέλτως από τα εθνικά δικαστήρια.³⁶

IV. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την αυτεπάγγελτη έρευνα και εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου από τα εθνικά δικαστήρια είναι ευρύτατη στον τομέα του δικαίου του καταναλωτή και παρακάτω θα εκθέσω τη σχετική νομολογία που αφορά κατά κύριο λόγο στην Οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων, αλλά

---

³³ J. Engstrom ‘National Courts’ Obligation to Apply Community Law *Ex Officio* – The Court Showing New Respect for Party Autonomy and National Procedural Autonomy?’, *Review of European administrative law*; vol. 1, nr. 1, 67-89, Europa law publishing, 2008, σελ. 79-80.

³⁴ Βλ. S. Prechal, *Directives*, σελ. 163, όπου επιχειρηματολογεί ότι τα συμπεράσματα της υπόθεσης θα πρέπει να περιοριστούν στον έλεγχο διαιτητικών αποφάσεων και να μην τους δοθεί γενική εφαρμογή.

³⁵ ΔΕΚ 13.7.2006 C-295/04 έως C-298/04 *Vincenzo Manfredi κατά Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito κατά Fondiaria Sai SpA και Nicolò Tricarico και Pasqualina Murgolo κατά Assitalia SpA*, Συλλογή, σελ. I-6619.

³⁶ ΔΕΚ *Manfredi*, σκέψη 31.

και στην Οδηγία για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και στην Οδηγία για τις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος.

1. Η νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων

Σε αρκετές περιπτώσεις³⁷, το Δικαστήριο ήρθε αντιμέτωπο με το ερώτημα αν επιτρέπεται στα εθνικά δικαστήρια ή ακόμα και αν απαιτείται από αυτά, να ελέγχουν αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας συμβάσεως που έχει υποβληθεί στην κρίση τους. Η γενική διατύπωση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, δεν είναι ιδιαίτερα επιβοηθητική ως προς αυτό. Το άρθρο 6 της Οδηγίας απλά ορίζει ότι «οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές». Εντούτοις, το ΔΕΕ εφαρμόζοντας την Οδηγία μαζί με τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας, κατέληξε σε σημαντικά συμπεράσματα με εκτεταμένο πεδίο εφαρμογής.

1.1 Πρώτες αποφάσεις

1.1.1 Océano Grupo

Στην υπόθεση *Océano Grupo*³⁸, το Δικαστήριο θεώρησε τη ρήτρα περί παρεκτάσεως της αρμοδιότητας, που περιλαμβάνεται σε σύμβαση συναπτόμενη μεταξύ ενός

---

³⁷ Βλέπε ιδίως τις ΔΕΚ 27.6.2000 C-240/98 *Océano Grupo Editorial SA κατά Roció Murciano Quintero*, C-241/98 *Salvat Editores SA κατά José M. Sánchez Alcón Prades*, C-242/98 *José Luis Copano Badillo*, C-243/98 *Mohammed Berroane*, C-244/98 *Emilio Viñas Feliú*, Συλλογή, σελ. I-4941, ΔΕΚ 21.11.2002 C-473/00 *Cofidis SA κατά Jean-Louis Fredout*, Συλλογή, σελ. I-10875, ΔΕΚ 26.10.2006 C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro κατά Centro Móvil Milenium SL*, Συλλογή, σελ. I-10421, ΔΕΚ 4.10.2007 C-429/05 *Max Rampion and Marie-Jeanne Godard, née Rampion κατά Franfinance SA and K par K SAS*, Συλλογή, σελ. I-8017, ΔΕΚ 6.10.2009 C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL κατά Cristina Rodríguez Nogueira*, Συλλογή, σελ. I-9579, ΔΕΚ 30.6.2013 C-488/11 *Dirk Frederik Asbeek Brusse and Katarina de Man Garabito κατά Jahani BV*.

³⁸ ΔΕΚ 27.6.2000 C-240/98 *Océano Grupo*, Συλλογή, σελ. I-4941, Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. W. HAU, 'Vorgaben des EuGH zur Klausel-Richtlinie', *IPRax (Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts)* (2001), σελ. 96-98, S. LEIBLE, 'Gerichtsstandsklauseln und EG-Klauselrichtlinie', *RIW (Recht der Internationalen Wirtschaft)* (2001), σελ. 422-431, T. PFEIFFER, 'Die Unwirksamkeit von Gerichtsstandsklauseln nach der Klauselrichtlinie, Urteil des Europäischen Gerichtshofs vom 27. Juni 2000', *ZEUP (Zeitschrift für Europäisches Privatrecht)* 2003, σελ. 141-154, J.B. RUTGERS, 'Case Note', *ERCL*

καταναλωτή και ενός επαγγελματία, χωρίς να αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και η οποία απονέμει αποκλειστική αρμοδιότητα στο δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η έδρα του επαγγελματία, ως καταχρηστική υπό την έννοια του άρθρου 3 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, στο μέτρο που δημιουργεί, παρά την απαίτηση καλής πίστεως, σημαντική ανισορροπία, εις βάρος του καταναλωτή, μεταξύ των εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων.³⁹ Το Δικαστήριο εξέφρασε την ανησυχία ότι υφίσταται μη αμελητέος κίνδυνος να μην προβάλλει ο καταναλωτής, μεταξύ άλλων λόγω άγνοιας, τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας που επικαλείται κατ' αυτού ο αντίδικος του, συμπεραίνοντας ότι η αποτελεσματική προστασία που απαιτεί η Οδηγία μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν το εθνικό δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να καθορίζει αυτεπαγγέλτως εάν ο όρος μίας σύμβασης είναι καταχρηστικός όταν εξετάζει το παραδεκτό αγωγής ασκηθείσας ενώπιόν του.⁴⁰

1.1.2 *Cofidis*

Στην υπόθεση *Cofidis*⁴¹, το ΔΕΕ επέκτεινε περαιτέρω αυτή δυνατότητα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δικονομικής φύσεως διάταξη απαγορεύουσα στα εθνικά δικαστήρια, μετά την πάροδο της προθεσμίας παραγραφής, να εξετάζουν, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προβληθείσας από τον καταναλωτή ενστάσεως, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας, την εκτέλεση της οποίας ζητεί επαγγελματίας, πρέπει να θεωρηθεί ως ικανή να καταστήσει εξαιρετικά δυσχερή, στις διαφορές στις οποίες εναγόμενοι είναι οι καταναλωτές, την εφαρμογή της προστασίας που τους παρέχει η Οδηγία και συνεπώς, δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη από τα εθνικά δικαστήρια.⁴² Σε αντίθεση με την υπόθεση *Océano*, η απόφαση στην υπόθεση *Cofidis* δε σχετίζεται μόνο με το ζήτημα εάν τα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως τη δικαιοδοσία τους, αλλά και με την ακυρότητα όρων

(*European Review of Contract Law*) (2005), σελ. 87-96, J. STUYCK, 'Case Note', *CML Rev.* (2001), σελ. 719-737, S. WHITTAKER, 'Judicial Intervention and Consumer Contracts', *L.Q.R. (The Law Quarterly Review)* (2001), σελ. 215-220.

³⁹ ΔΕΚ *Océano Grupo*, σκέψη 24.

⁴⁰ Ένθ. ανώτ., σκέψη 26.

⁴¹ ΔΕΚ 21.11.2002 C-473/00 *Cofidis SA κατά Jean-Louis Fredout*, Συλλογή, σελ. I-10875, Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. P. ROTT, 'Effektiver Rechtsschutz vor missbräuchlichen AGB – Zum Cofidis-Urteil des EuGH', *EuZW (Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht)* (2003), σελ. 5-9.

⁴² ΔΕΚ *Cofidis*, σκέψεις 36-38.

γενικότερα. Είναι δυνατό επομένως να θεωρηθεί ότι τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να έχουν ευρύτερη εξουσία αυτεπάγγελτου ελέγχου καταχρηστικότητας όρων (και όχι μόνο στην ειδική περίπτωση των όρων δικαιοδοσίας).

1.1.3 *Mostaza Claro*

Μετά τις αποφάσεις *Océano* και *Cofidis*, ανέκυψε το ερώτημα ως προς το εάν τα εθνικά δικαστήρια δύνανται απλώς να εξετάσουν αυτεπαγγέλτως την καταχρηστικότητα ενός πιθανού καταχρηστικού όρου ή εάν υποχρεούνται να το κάνουν.⁴³ Στην υπόθεση *Mostaza Claro*⁴⁴, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη δεύτερη, ευρύτερη άποψη,⁴⁵ καθώς έκρινε ότι η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι απαιτεί εθνικό δικαστήριο επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά διαιτητικής απόφασεως να εκτιμά την ακυρότητα της σύμβασεως περί διαιτησίας και να την ακυρώνει με το αιτιολογικό ότι η εν λόγω σύμβαση εμπεριέχει καταχρηστική ρήτρα, έστω και αν ο καταναλωτής επικαλέστηκε την ακυρότητα, όχι στο πλαίσιο της διαιτητικής διαδικασίας, αλλ' αποκλειστικώς με την προσφυγή ακυρώσεως.⁴⁶

Το Δικαστήριο θεώρησε ότι οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ είναι κανόνες δημοσίας τάξεως, όπως οι κανόνες περί ανταγωνισμού. Συνεπώς, ένα εθνικό δικαστήριο πρέπει να εφαρμόζει αυτούς τους κανόνες

---

⁴³ Κάποιοι ακαδημαϊκοί είχαν ήδη συμπεράνει βάσει της αποφάσεως *Océano* ότι η τελευταία άποψη είναι ορθή, πρβλ. π.χ. G. BORGES, 'AGB-Kontrolle durch den EuGH', *NJW* (2001), σελ. 2061-2062, W. HAU (σημ. αρ. 38), σελ. 97, S. LEIBLÉ (σημ. αρ. 38), σελ. 427, M.B. LOOS, 'ECJ, 24 January 2002, Case C-372/99, Commission v. Italian Republic, Collective action under the Unfair Contract Terms Directive', *ERPL* (2003), σελ. 701-707.

⁴⁴ ΔΕΚ 26.10.2006 C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro κατά Centro Móvil Milenium SL*, Συλλογή, σελ. I-10421, Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. B.U. GRAF & A.E. APPLETON, 'Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium: EU Consumer Law as a Defence against Arbitral Awards, ECJ Case C-168/05', *ASA BULLETIN* (2007), σελ. 48-64, R. JORDANS, 'Anmerkung zu EuGH Rs. C-168/05 – Elisa María Mostaza Claro gegen Centro Móvil Milenium SL', *GPR (Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht)* (2007), σελ. 48-50, M. LOOS, 'Case note', *ERCL* (2007), σελ. 439-445, C. LIEBSCHER, 'Case note', *CML Rev.* (2008), σελ. 454-557, C.M.D.S. PAVILLON, 'Dutch case note', *ERPL* (2007), σελ. 737-748, N. REICH, 'More clarity after "Claro"?', *ERCL* (2007), σελ. 42-61, G. WAGNER, 'Anmerkung zu EuGH, Urt. v. 26.10.2006, Rs. C-168/05', *SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren)* (2007), σελ. 49-51.

⁴⁵ M. LOOS (σημ. αρ. 43), σελ. 433.

⁴⁶ ΔΕΚ *Mostaza Claro*, σκέψη 39.

αυτεπαγγέλτως στις περιπτώσεις όπου η εσωτερική νομοθεσία θα απαιτούσε από το δικαστήριο να εφαρμόσει αυτεπαγγέλτως εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο δεν ανέφερε ρητά ότι η Οδηγία σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων αποτελεί μέρος της Ενωσιακής «δημοσίας τάξεως», αλλά τόνισε ότι οι διατάξεις της Οδηγίας είναι «δημοσίου συμφέροντος»⁴⁷. Ωστόσο, το Δικαστήριο κατέστησε σαφή το χαρακτήρα δημοσίας τάξεως της Οδηγίας χρησιμοποιώντας το αιτιολογικό της απόφασης *Eco Swiss*.⁴⁸ Τα χαρακτηριστικά της προστασίας του καταναλωτή στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξετάστηκαν όπως στην περίπτωση του δικαίου του ανταγωνισμού. Ο χαρακτήρας δημοσίας τάξεως του δικαίου προστασίας του καταναλωτή δικαιολογείται, κατά το ΔΕΕ, από τον πρωταρχικό ρόλο του για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Ένωση, ειδικότερα, για την ανύψωση του επιπέδου και της ποιότητας ζωής στο σύνολο αυτής.⁴⁹

1.1.4 *Pannon*

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την προηγούμενη στάση του σε αυτό το ζήτημα με την απόφαση *Pannon*.⁵⁰ Αυτή η υπόθεση αφορούσε επίσης έναν όρο αποκλειστικής αρμοδιότητας δικαστηρίου που δεν ήταν αποτέλεσμα ατομικής διαπραγματεύσης. Το ΔΕΕ υπογράμμισε ότι ένας καταχρηστικός όρος δε δεσμεύει τον καταναλωτή και ότι δεν είναι απαραίτητο για τον καταναλωτή να έχει αμφισβητήσει την εγκυρότητα του όρου προηγουμένως. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι ο ρόλος τον οποίο αναθέτει το κοινοτικό δίκαιο στον εθνικό δικαστή στον συγκεκριμένο τομέα δεν περιορίζεται απλώς στην ευχέρειά του να αποφαινεται επί της ενδεχόμενης καταχρηστικής φύσεως συμβατικής ρήτρας, αλλά συμπεριλαμβάνει και την υποχρέωση να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το ζήτημα αυτό, εφόσον διαθέτει τα νομικά και πραγματικά στοιχεία αναγκαία προς τούτο, αλλά και όταν διατηρεί επιφυλάξεις ως προς τη δική του κατά

---

⁴⁷ Ένθ. ανώτ., σκέψη 38.

⁴⁸ Ένθ. ανώτ., σκέψη 35 και 37.

⁴⁹ Ένθ. ανώτ., σκέψη 37.

⁵⁰ ΔΕΚ 4.6.2009 C-243/08 *Pannon κατά Erzsébet Sustikné Györfi*, Συλλογή, σελ. I-4713. Για βιβλιογραφία επί της απόφασης βλ. C. MAYER, 'Missbräuchliche Gerichtsstands vereinbarungen in Verbraucherverträgen', *GPR* (2009), σελ. 220-223, T. PFEIFFER, 'Anmerkung', *NJW* (2009), σελ. 2369; A. OSZTOVITS & Z. NEMESSÁNYI, 'Missbräuchliche Zuständigkeitsklauseln in der ungarischen Rechtsprechung im Lichte der Urteile des EuGH', *ZfRV (Zeitschrift für Rechtsvergleichung)* (2010).

τόπον αρμοδιότητα.⁵¹ Τέλος, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι το εθνικό δικαστήριο δεν οφείλει, πάντως, δυνάμει της Οδηγίας, να μην εφαρμόσει την επίδικη ρήτρα αν ο καταναλωτής, αφού ενημερώθηκε προηγουμένως από τον δικαστή, δεν προτίθεται να επικαλεστεί τον καταχρηστικό και μη δεσμευτικό χαρακτήρα της.⁵²

1.2 Η απόφαση Asturcom

Η υπόθεση *Asturcom*⁵³ μπορεί να ενταχθεί μαζί με την προαναφερόμενη νομολογία. Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, το ερώτημα αφορούσε το εάν το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εφαρμόζει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτεπαγγέλτως. Ωστόσο, η *Asturcom* διαφέρει επειδή σε αυτήν την περίπτωση η διαιτητική απόφαση είχε καταστεί αμετάκλητη και είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, επειδή ο καταναλωτής δεν είχε ασκήσει αγωγή προς ακύρωση. Επομένως, το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφασίσει εάν ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας διαιτησίας κατά την διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως και υπό ποιές συνθήκες η αρχή του δεδικασμένου μπορεί να μη ληφθεί υπόψη σύμφωνα με τις αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας.

1.2.1 Πραγματικά περιστατικά

Στις 24 Μαΐου 2004 συνήφθη σύμβαση συνδρομητή κινητής τηλεφωνίας μεταξύ της Asturcom και της κας. Rodríguez Nogueira. Η εν λόγω σύμβαση περιελάμβανε ρήτρα προβλέπουσα την υπαγωγή κάθε διαφοράς σχετικής με την εκτέλεση της εν λόγω συμβάσεως σε διαιτησία. Επειδή η κα. Rodríguez Nogueira δεν εξόφλησε ορισμένους λογαριασμούς και κατάγγειλε τη σύμβαση πριν από την ελάχιστη συμφωνηθείσα διάρκεια, η Asturcom κίνησε κατ' αυτής διαδικασία διαιτησίας. Στις 14 Απριλίου 2005, το διαιτητικό δικαστήριο υποχρέωσε τη κα. Rodríguez Nogueira σε καταβολή ποσού 669,60 ευρώ. Ο ισπανικός νόμος 60/2003 για τη διαιτησία προβλεπει ότι η αγωγή προς ακύρωση πρέπει να ασκείται εντός δύο μηνών

---

⁵¹ ΔΕΚ *Pannon*, σκέψη 32.

⁵² Ένθ. ανώτ., σκέψη 33.

⁵³ ΔΕΚ 6.10.2009 C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL κατά Cristina Rodríguez Nogueira*, Συλλογή, σελ. I-9579. Για βιβλιογραφία επί της αποφάσεως βλ. Η. SCHEBESTA, 'Does the National Court Know European Law? A Note on Ex Officio Application after Asturcom' (2010) 18 *European Review of Private Law*, MARTIN EBERS 'Mandatory Consumer Law, Ex Officio Application of European Union Law and Res Judicata: From Océano to Asturcom', ECJ (First Chamber) 6 October 2009, Case C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL v. Cristina Rodríguez Nogueira*.

από της κοινοποίησης της διαιτητικής αποφάσεως, άλλως αποκτά ισχύ δεδικασμένου. Δεδομένου ότι η κα. Rodríguez Nogueira δεν άσκησε αγωγή προς ακύρωση της εν λόγω διαιτητικής αποφάσεως, η απόφαση αυτή απέκτησε την ισχύ δεδικασμένου. Στις 29 Οκτωβρίου 2007 η Asturcom υπέβαλε στο Juzgado de Primera Instancia de Bilbao αίτηση εκδόσεως απογράφου όσον αφορά την εν λόγω διαιτητική απόφαση.

Με την προδικαστική απόφασή του ο Juzgado de Primera Instancia διαπίστωσε ότι η περιεχόμενη στη σύμβαση ρήτρα διαιτησίας είχε καταχρηστικό χαρακτήρα, λαμβανομένου υπόψη, ιδίως, ότι, καταρχάς, τα έξοδα στα οποία θα έπρεπε να υποβληθεί ο καταναλωτής για να μεταβεί στον τόπο της διαιτησίας υπερέβαιναν το ποσό που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης. Στη συνέχεια, ο τόπος αυτός βρισκόταν σε σημαντική απόσταση από την κατοικία του καταναλωτή και δεν μνημονευόταν στη σύμβαση. Τέλος, η επιφορτισμένη με τη διαιτησία ένωση συνέτασσε η ίδια τις συμβάσεις που χρησιμοποιούνταν στη συνέχεια από τις επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών. Εντούτοις, σημείωσε επίσης ότι αφενός, ο νόμος 60/2003 δεν παρείχε τη δυνατότητα στους διαιτητές να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως την ακυρότητα καταχρηστικών ρητρών διαιτησίας και, αφετέρου, ο νόμος 1/2000 δεν προέβλεπε καμία διάταξη όσον αφορά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών διαιτησίας εκ μέρους του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για την έκδοση απογράφου διαιτητικής αποφάσεως που έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου.

Επομένως, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ερώτημα εάν είναι απαραίτητο ένα εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αιτήσεως εκδόσεως απογράφου έχουσας αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου διαιτητικής αποφάσεως να εξετάζει αυτεπαγγέλτως το συνυποσχετικό και, κατά συνέπεια, να ακυρώνει την απόφαση αυτή, σε περίπτωση που κρίνει ότι το συνυποσχετικό αυτό περιέχει καταχρηστική ρήτρα διαιτησίας εις βάρος του καταναλωτή.

1.2.2 Η απόφαση του Δικαστηρίου

Στην απόφασή του, το ΔΕΕ πρώτα διέκρινε την *Asturcom* από την *Mostaza Claro*. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι ο καταναλωτής παρέμεινε εντελώς αδρανής κατά τη διάρκεια των διαφόρων διαδικασιών και, ειδικότερα, δεν άσκησε αγωγή προς ακύρωση της διαιτητικής αποφάσεως επικαλούμενη τον καταχρηστικό χαρακτήρα της

ρήτρας διαιτησίας, οπότε η εν λόγω απόφαση απέκτησε ισχύ δεδικασμένου. Έπειτα τόνισε τη σημασία που έχει η αρχή του δεδικασμένου τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις. Κατά συνέπεια, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το ενωσιακό δίκαιο δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να μη λαμβάνουν υπόψη εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες περιβάλλοντες με την ισχύ του δεδικασμένου μια απόφαση, ακόμη και αν έτσι θα μπορούσε να αποτραπεί παράβαση, λόγω αυτής της αποφάσεως, διατάξεως του κοινοτικού δικαίου, ανεξαρτήτως της φύσεως αυτής.⁵⁴

Το ΔΕΕ εξέτασε στη συνέχεια εάν οι αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας απαιτούν μία διαφορετική προσέγγιση. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι ο καθορισμός ευλόγων αποκλειστικών προθεσμιών για την άσκηση ενδίκων μέσων ή βοηθημάτων προς κατοχύρωση της ασφαλείας δικαίου είναι σύμφωνος προς το δίκαιο της ΕΕ. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, το ΔΕΕ έκρινε ότι ο ισπανικός νόμος ήταν σύμφωνος με την αρχή της αποτελεσματικότητας, αφού η προθεσμία των δύο μηνών δεν είναι καθεαυτή ικανή να καταστήσει αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η Οδηγία για τις καταχρηστικές ρήτρες.⁵⁵ Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε την αρχή της ισοδυναμίας, η οποία επιτάσσει οι προβλεπόμενες από το εθνικό δίκαιο προϋποθέσεις αυτεπάγγελτης εξετάσεως ενός κανόνα του κοινοτικού δικαίου να μην είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που διέπουν την αυτεπάγγελη εξέταση κανόνων εσωτερικού δικαίου της ίδιας βαθμίδας.

Επομένως, το κεντρικό ερώτημα στην *Asturcom* ήταν το πώς καθορίζονται ποιοί ισχυρισμοί είναι παρόμοιοι ή ισοδύναμοι. Κατά την εξέταση αυτού του ζητήματος, το ΔΕΕ επανέλαβε το σκεπτικό του στην *Mostaza Claro* όπου έκρινε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Οδηγίας αποτελεί διάταξη αναγκαστικού δικαίου και ότι η Οδηγία, συνολικά, συνιστά, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ, απαραίτητο μέτρο για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατίθενται στην Κοινότητα και, ειδικότερα, για τη βελτίωση του επιπέδου και της ποιότητας ζωής στο σύνολό της. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεδομένης της φύσεως και της σημασίας του δημοσίου συμφέροντος επί του οποίου στηρίζεται η προστασία την οποία παρέχει η

---

⁵⁴ ΔΕΚ *Asturcom* σκέψεις 35-37.

⁵⁵ Ένθ. αν. σκέψεις 41-46.

Οδηγία στους καταναλωτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 6 της εν λόγω Οδηγίας πρέπει να θεωρηθεί ως ισοδύναμο προς τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως της ίδιας βαθμίδας στο πλαίσιο της εσωτερικής εννόμου τάξεως. Εξ αυτού, το ΔΕΕ συνήγε ότι, όταν ο δικαστής που επιλαμβάνεται εκδόσεως απογράφου μιας περιβληθείσας την ισχύ του δεδicatedμένου διαιτητικής αποφάσεως, πρέπει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως, σύμφωνα με τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες, αν μια ρήτρα διαιτησίας αντιβαίνει προς τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως, είναι επίσης υποχρεωμένος να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτρας διαιτησίας έναντι του άρθρου 6 της Οδηγίας, όταν διαθέτει τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία.⁵⁶

Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το εθνικό δικαστήριο βαρύνεται με την ίδια υποχρέωση ακόμα και όταν έχει, στο πλαίσιο του εσωτερικού δικαιοδοτικού συστήματος, απλώς τη δυνατότητα να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν μια τέτοια ρήτρα αντιβαίνει προς τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως.⁵⁷ Τέλος, όσον αφορά τις συνέπειες της εκ μέρους του δικαστή της εκτελέσεως διαπιστώσεως σχετικά με την ύπαρξη καταχρηστικής ρήτρας διαιτησίας σε σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή, το ΔΕΕ τόνισε ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να συναγάγει όλες τις συνέπειες που απορρέουν, σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο, από την ύπαρξη καταχρηστικής ρήτρας διαιτησίας έναντι της διαιτητικής αποφάσεως, υπό την προϋπόθεση όμως ότι η εν λόγω ρήτρα δεν θα δεσμεύει τον καταναλωτή.⁵⁸

1.3 Πρόσφατη νομολογία

1.3.1 *Banco Español de Crédito SA*

Στην υπόθεση *Banco Español de Crédito*⁵⁹, το ΔΕΕ κλήθηκε να απαντήσει στο ερώτημα αν η Οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτήν κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους, η οποία δεν παρέχει την εξουσία στο δικαστήριο που έχει επιληφθεί αιτήσεως για την έκδοση διαταγής πληρωμής να εξετάσει αυτεπαγγέλτως, κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας ή σε κάθε στάση της δίκης, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περί επιτοκίου υπερημερίας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση

---

⁵⁶ Ένθ. αν. σκέψεις 51-53.

⁵⁷ Ένθ. αν. σκέψη 54.

⁵⁸ Ένθ. αν. σκέψεις 57-58.

⁵⁹ ΔΕΕ 14.6.2012 C-618/10 *Banco Español de Crédito SA* κατά *Joaquín Calderón Camino*.

συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, στην περίπτωση κατά την οποία ο τελευταίος δεν έχει ασκήσει ανακοπή.

Το Δικαστήριο αναφερόμενο στις προγενέστερες αποφάσεις του στην *Océano Grupo, Mostaza Claro, Asturcom*, καθώς και *Pannon*, τόνισε ότι έχει κριθεί επανειλημμένα ότι η κατάσταση ανισότητας μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία μπορεί να αντισταθμιστεί μόνο με θετική παρέμβαση, μη εξαρτώμενη από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση και υπενθύμισε ότι ο ρόλος του εθνικού δικαστή συμπεριλαμβάνει και την υποχρέωσή του να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτηρας.⁶⁰ Στη συνέχεια, ανέφερε ότι ο τρόπος εφαρμογής των εθνικών διαδικασιών εκδόσεως διαταγής πληρωμής εμπίπτει στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της διοικητικής αυτοτέλειας των τελευταίων, υπό τον όρο ότι υπακούει στην αρχή της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Κατά την εξέταση όμως του δικονομικού συστήματος της Ισπανίας σχετικά με την έκδοση διαταγής πληρωμής, το ΔΕΕ διαπίστωσε ότι αυτό ενδέχεται να θίγει την αποτελεσματικότητα της προστασίας που επιδιώκει η Οδηγία 93/13.⁶¹ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ισπανική νομοθεσία⁶², η αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου που έχει επιληφθεί αιτήσεως για την έκδοση διαταγής πληρωμής περιορίζεται στην απλή εξακρίβωση της συνδρομής των προϋποθέσεων κινήσεως της διαδικασίας αυτής, υπό την έννοια ότι η διαπίστωση πλήρωσης των εν λόγω προϋποθέσεων οδηγεί υποχρεωτικά το δικαστήριο να δεχθεί την ενώπιόν του εκκρεμούσα αίτηση εκδίδοντας εκτελεστή διαταγή πληρωμής χωρίς να μπορεί να εξετάσει, κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας ή σε κάθε στάση της δίκης, το βάσιμο της αιτήσεως υπό το πρίσμα των πληροφοριών που διαθέτει, εκτός αν ο οφειλέτης αρνηθεί την καταβολή της οφειλής ή

---

⁶⁰ ΔΕΕ *Banco Español de Crédito* σκέψεις 40-43.

⁶¹ Ένθ. αν. σκέψεις 46-49.

⁶² Το άρθρο 815, παράγραφος 1, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, που τιτλοφορείται «Παραδεκτό της αιτήσεως εκδόσεως διαταγής πληρωμής», έχει ως εξής:
«Αν τα έγγραφα που επισυνάπτονται στην αίτηση συγκαταλέγονται στα έγγραφα του άρθρου 812, παράγραφος 2, ή παρέχουν ατελή απόδειξη του δικαιώματος του αιτούντος, το οποίο επιβεβαιώνεται από το περιεχόμενο της αιτήσεως, ο γραμματέας διατάσσει τον οφειλέτη είτε να καταβάλει στον δανειστή την οφειλή εντός 20 ημερών, προσκομίζοντας τα σχετικά παραστατικά στο δικαστήριο, είτε να εμφανισθεί ενώπιον του δικαστηρίου προκειμένου να εκθέσει συνοπτικώς, με το δικόγραφο της ανακοπής, τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι δεν υποχρεούται να προβεί στην ολική ή μερική καταβολή του ζητούμενου ποσού [...]».

ασκήσει ανακοπή εντός προθεσμίας 20 ημερών από την ημερομηνία κοινοποίησής της διαταγής πληρωμής. Το ΔΕΕ έκρινε ότι η συγκεκριμένη ισπανική κανονιστική ρύθμιση δεν είναι σύμφωνη με την αρχή της αποτελεσματικότητας, καθόσον καθιστά αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή, στο πλαίσιο διαδικασιών κινούμενων από επαγγελματίες κατά καταναλωτών, την εφαρμογή της προστασίας που απονέμει στους τελευταίους η οδηγία 93/13.⁶³

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απαντώντας σε επόμενο ερώτημα στην ίδια υπόθεση, έκρινε ότι αντιβαίνει στο άρθρο 6 της Οδηγίας, κανονιστική ρύθμιση, η οποία παρέχει στο εθνικό δικαστήριο την εξουσία, όταν κηρύσσει την ακυρότητα καταχρηστικής ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, να συμπληρώνει την εν λόγω σύμβαση *αναθεωρώντας* το περιεχόμενο της ρήτρας αυτής, με το σκεπτικό ότι η ευχέρεια αυτή θα συνέβαλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στους καταναλωτές, στο μέτρο που οι επαγγελματίες θα εξακολουθούσαν να υπόκεινται στον πειρασμό να χρησιμοποιούν τέτοιες ρήτρες, γνωρίζοντας ότι, ακόμα και αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε παρά ταύτα να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλιστεί το συμφέρον των εν λόγω επαγγελματιών.⁶⁴

Μερικά χρόνια μετά την απόφαση αυτή του ΔΕΕ, ο ισπανικός Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας τροποποιήθηκε και προστέθηκε μία νέα παράγραφος στη διάταξη περί παραδεκτού της αιτήσεως εκδόσεως διαταγής πληρωμής, ώστε να συμβαδίζει πλέον με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη⁶⁵, καθώς επίσης τροποποιήθηκε το άρθρο 83 του νομοθετικού διατάγματος 1/2007, το οποίο όριζε ότι το δικαστήριο που κηρύσσει την ακυρότητα των καταχρηστικών ρητρών συμπληρώνει τη σύμβαση και διαθέτει διαπλαστική εξουσία όσον αφορά τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των

---

⁶³ Ένθ. αν. σκέψεις 53-56.

⁶⁴ Ένθ. αν. σκέψεις 69-73.

⁶⁵ Με τον νόμο (Ley) 42/2015, de 5 de octubre, για την αναθεώρηση του νόμου (de reforma de la Ley) 1/2000, de 7 de enero, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (de Enjuiciamiento Civil).

αντισυμβαλλομένων. Το αναθεωρημένο άρθρο ορίζει ότι ο δικαστής μόνο κυρήσσει την ακυρότητα των καταχρηστικών ρητρών.⁶⁶

1.3.2 *Banif Plus Bank*

Στην απόφαση *Banif Plus Bank*⁶⁷, το Δικαστήριο δήλωσε ότι ο εθνικός δικαστής που διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας δεν οφείλει, προκειμένου να είναι σε θέση να συναγάγει τις συνέπειες της διαπιστώσεως αυτής, να αναμένει έως ότου ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί για τα δικαιώματά του, προβεί σε δήλωση με την οποία ζητεί να ακυρωθεί η εν λόγω ρήτρα, αλλά έχει τη δυνατότητα να ενημερώσει σχετικώς τους διαδίκους και να τους παράσχει τη δυνατότητα να συζητήσουν επ' αυτής, σύμφωνα με την αρχή της αντιμωλίας.⁶⁸ Ξεκαθάρισε επίσης ότι ο εθνικός δικαστής πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως, προκειμένου να εκτιμήσει τον ενδεχομένως καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί.⁶⁹

1.3.3 *Tomášová*

Τέλος, στην πρόσφατη απόφαση *Tomášová*⁷⁰ της 28ης Ιουλίου 2016, το ΔΕΕ ερωτήθηκε για το εάν η μη λήψη υπόψη αυτεπαγγέλτως καταχρηστικής ρήτρας σε καταναλωτική σύμβαση από εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού, που διέθετε το απαραίτητο νομικό και πραγματικό υλικό, συνιστά κατάφωρη παραβίαση του Ενωσιακού δικαίου εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι κατά πάγια νομολογία του, η αρχή της ευθύνης του Δημοσίου για ζημίες που υφίστανται οι ιδιώτες λόγω παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης με τις οποίες βαρύνεται το κράτος αυτό είναι σύμφυτη προς το σύστημα των Συνθηκών στις οποίες στηρίζεται η Ένωση και ότι η αρχή αυτή τυγχάνει εφαρμογής, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, και όταν η επίμαχη παραβίαση οφείλεται σε απόφαση εθνικού

---

⁶⁶ Το άρθρο 83 σχετικά με την ακυρότητα των καταχρηστικών όρων και τη διατήρηση της σύμβασης τροποποιείται με το άρθρο 27 του Νόμου 3/2014, της 27ης Μαρτίου (Artículo 83. Nulidad de las cláusulas abusivas y subsistencia del contrato se modifica por el art. unico 27 de la Ley 3/2014, de 27 de marzo).

⁶⁷ ΔΕΕ 21.2.2013 C-472/11 *Banif Plus Bank Zrt* κατά *Csaba Csipai, Viktória Csipa*.

⁶⁸ ΔΕΕ *Banif Plus Bank* σκέψη 36.

⁶⁹ Ένθ. αν. σκέψη 41.

⁷⁰ ΔΕΕ 28.7.2016 C-168/15 *Milena Tomášová* κατά *Ministerstvo spravodlivosti SR, Pohotovost' s. r. o.*

δικαστηρίου αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό, καθώς και ότι οι ζημιωθέντες ιδιώτες έχουν δικαίωμα αποκατάστασης της ζημίας που έχουν υποστεί εφόσον συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις, συγκεκριμένα δε ότι ο παραβιαζόμενος κανόνας δικαίου της Ένωσης αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, ότι η παράβαση του κανόνα αυτού είναι κατάφωρη και ότι υφίσταται άμεσος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παραβάσεως αυτής και της ζημίας που υπέστησαν οι εν λόγω ιδιώτες.⁷¹ Εν συνεχεία, δήλωσε ότι παραβίαση του δικαίου της Ένωσης χαρακτηρίζεται ως κατάφωρη και όταν αντιβαίνει προδήλως στη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. Köbler, C-224/01 Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, Fuß, C-429/09).⁷²

Εντούτοις, οι επίμαχες στην υπόθεση της κύριας δίκης τελεσίδικες αποφάσεις της 15ης και 16ης Δεκεμβρίου 2008 ήταν προγενέστερες της αποφάσεως της 4ης Ιουνίου 2009, *Pannon GSM*, η οποία ρητά προέβλεψε την υποχρέωση αυτεπάγγελτου ελέγχου συνδρομής καταχρηστικών όρων από εθνικό δικαστήριο που δικάζει σε τελευταίο βαθμό. Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, το εθνικό δικαστήριο δεν υπέπεσε σε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, επειδή οι αποφάσεις του ήταν πριν την έκδοση της απόφασης *Pannon*.⁷³

2. Η Νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης

Στην απόφαση *Rampion*⁷⁴, φαίνεται ότι η άποψη του ΔΕΕ για την Οδηγία σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες μπορεί επίσης να εφαρμοστεί και στις διατάξεις αναγκαστικού δικαίου άλλων Οδηγιών του Δικαίου του Καταναλωτή. Σε αυτή την υπόθεση, ο κ. και η κα. *Rampion* συνήψαν σύμβαση πώλησης και ένας πιστωτικός φορέας χρηματοδοτούσε την αγορά τους στη Γαλλία. Στράφηκαν εναντίον του πωλητή και του πιστωτικού φορέα, έχοντας διάφορους νομικούς ισχυρισμούς, αλλά χωρίς να ισχυριστούν ότι οι δύο συμβάσεις συνδέονταν με την έννοια του άρθρου 11, παράγραφος 2, της Οδηγίας 87/102/ΕΟΚ για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης⁷⁵.

---

⁷¹ ΔΕΕ *Tomášová* σκέψεις 18-23.

⁷² Ένθ. αν. σκέψη 26.

⁷³ Ένθ. αν. σκέψεις 34-36.

⁷⁴ ΔΕΚ 4.10. 2007 C-429/05 *Rampion Marie-Jeanne Godard*, σύζυγος *Rampion* κατά *Franfinance SA, K par K SAS*, Συλλογή, σελ. I-8017.

⁷⁵ Καταργήθηκε από την Οδηγία 2008/48/ΕΚ για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης.

Το αιτούν δικαστήριο επεσήμανε ότι προηγούμενες αποφάσεις του Cour de Cassation δεν επέτρεπαν σε ένα δικαστήριο να λάβει αυτεπαγγέλτως υπόψη νομικούς ισχυρισμούς σχετικά με τη νομοθεσία περί καταναλωτικής πίστης. Το Cour de Cassation έκρινε ότι αυτές οι διατάξεις δεν θεωρούνταν κατευθυντήριοι κανόνες δημοσίας τάξεως (*règles d'ordre public de direction*) που θεσπίζονται προς το δημόσιο συμφέρον και μπορούν να ληφθούν αυτεπαγγέλτως υπόψη από τον δικαστή, αλλά προστατευτικοί κανόνες δημοσίας τάξεως (*règles d'ordre public de protection*), που θεσπίζονται προς το συμφέρον μιας κατηγορίας προσώπων και μπορούν να προβληθούν μόνον από τα πρόσωπα που ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο ΔΕΕ το ερώτημα εάν η Οδηγία 87/102/ΕΟΚ επιδιώκει σκοπούς ευρύτερους από την απλή προστασία των καταναλωτών, αφορώντας την οργάνωση της αγοράς και παρέχοντας στον δικαστή τη δυνατότητα να εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως τις εξ αυτής απορρέουσες διατάξεις. Το ΔΕΕ απάντησε καταφατικά.⁷⁶

Λίγο μετά την απόφαση *Rampion*, ο Γάλλος νομοθέτης υιοθέτησε ένα νέο νόμο⁷⁷, ο οποίος άλλαξε τον Κώδικα Καταναλωτών. Τα άρθρα 141-4 του Κωδικα Καταναλωτών καθιστούν πια σαφές ότι το δικαστήριο μπορεί να εγείρει αυτεπαγγέλτως όλες τις διατάξεις που βρίσκονται κωδικοποιημένες στον Κώδικα Καταναλωτών, ανεξάρτητα από το αν είναι δημοσίας τάξεως. Με βάση αυτή την αναθεώρηση, το Cour de Cassation ανέτρεψε την προηγούμενη νομολογία του.

Η *Rampion* είναι επίσης ενδιαφέρουσα και από μία άλλη άποψη: ενώ στις προηγούμενες αποφάσεις το ΔΕΕ είχε αντιμετωπίσει καταστάσεις όπου μία επιχείρηση είχε κινηθεί κατά ενός καταναλωτή, η *Rampion* αφορούσε στην αντίστροφη περίπτωση όπου ο καταναλωτής εισήγε το αίτημα του σε πολιτικό δικαστήριο, γεγονός που συνεπάγεται ότι η υποχρέωση της αυτεπάγγελτης εφαρμογής υπάρχει ανεξάρτητα από το ποιο μέρος εκκινεί τη διαδικασία.

---

⁷⁶ ΔΕΚ *Rampion*, σκέψη 62.

⁷⁷ Loi du 03 janvier 2008, pour le développement de la concurrence au service des consommateurs, n°2008-3, JORF, du 04 janvier 2008, p. 258.

3. Η Νομολογία του ΔΕΕ σχετικά με την Οδηγία για τις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος

Στην απόφαση *Martín Martín*⁷⁸, το ΔΕΕ έκρινε ότι η υποχρέωση προσήκουσας ενημέρωσης για το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 2 της Οδηγίας 85/577/ΕΟΚ για τις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος, είναι επίσης διάταξη δημοσίου συμφέροντος, η οποία επιτρέπει παρεκκλίσεις από την αρχή της ουδετερότητας του διακαστή. Στην απόφασή της περί υποβολής προδικαστικού ερωτήματος, το Ισπανικό Ανώτατο Περιφερειακό Δικαστήριο εξέφρασε την άποψη ότι η επίμαχη σύμβαση μπορεί να ακυρωθεί, καθόσον η καθής δεν είχε ενημερωθεί προσηκόντως για το δικαίωμά της να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση εντός προθεσμίας επτά ημερών αρχομένης από την παράδοση των εμπορευμάτων, καθώς και για τις προϋποθέσεις και τις συνέπειες της ασκήσεως του δικαιώματος αυτού.⁷⁹

Το ισπανικό δικαστήριο επεσήμανε, εντούτοις, ότι ο καταναλωτής δεν προέβαλε κανένα λόγο ακυρότητας της συμβάσεως ούτε πρωτοδίκως ούτε στην κατ' έφεση δίκη. Συνεπώς, δεδομένου ότι, αφενός, το άρθρο 4 του ισπανικού νόμου 26/1991 επιβάλλει ο καταναλωτής να ζητεί την ακύρωση της συναφθείσας κατά παράβαση του άρθρου 3 του εν λόγω νόμου συμβάσεως και, αφετέρου, στο ισπανικό δίκαιο οι αστικές δίκες διέπονται καταρχήν από την αρχή της «διαθέσεως» («de justicia rogada»), δυνάμει της οποίας ο δικαστής δεν μπορεί να εξετάσει αυτεπαγγέλτως μη προταθέντα από τους διαδίκους πραγματικά περιστατικά, αποδεικτικά μέσα και ισχυρισμούς, διερωτάται αν, προκειμένου να αποφανθεί επί της ασκηθείσας εφέσεως κατά της πρωτόδικης αποφάσεως, πρέπει να λάβει υπόψη αποκλειστικώς τους ισχυρισμούς που προβλήθηκαν στο πλαίσιο της διαδικασίας της ανακοπής και της εφέσεως ή, αντιθέτως, αν οι διατάξεις της οδηγίας της επιτρέπουν να αποφανθεί αυτεπαγγέλτως επί της ενδεχόμενης ακυρότητας της συμβάσεως.

---

⁷⁸ ΔΕΕ 17.12.2009 C-227/08 *Eva Martín Martín* κατά *EDP Editores SL*.

⁷⁹ Για μία ολοκληρωμένη επισκόπηση του Ισπανικού Δικαίου στις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος και τις επιπτώσεις που επιφέρει η έλλειψη ενημέρωσης του καταναλωτή για το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση βλ. M. EBERS & E. ARROYO AMAYUELAS, «Heininger» y las sanciones a la infracción del deber de información sobre el derecho de desistimiento ad nutum (Sentencia TJCE de 13 diciembre de 2001, Asunto C-481/99), *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad de Granada*, Núm. 9, 2006, σελ. 409-444.

Το ΔΕΕ ανέφερε στις αποφάσεις *van Schijndel* και *van der Weerd* ότι το εθνικό δικαστήριο μπορεί να δρα αυτεπαγγέλτως μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η παρέμβαση του επιβάλλεται από το δημόσιο συμφέρον. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, το άρθρο 4 της Οδηγίας 85/577/ΕΟΚ μπορεί να θεωρηθεί ότι εκφράζει το δημόσιο συμφέρον.⁸⁰ Έτσι, το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν αντιβαίνει στο άρθρο 4 της Οδηγίας η αυτεπάγγελτη κήρυξη από εθνικό δικαστήριο της ακυρότητας συμβάσεως εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της προπαρατεθείσας οδηγίας για τον λόγο ότι ο καταναλωτής δεν ενημερώθηκε σχετικά με το δικαίωμά του υπαναχωρήσεως από τη σύμβαση, ενώ η ακυρότητα αυτή ουδέποτε προβλήθηκε από τον καταναλωτή ενώπιον των αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων. Όσο για τις κυρώσεις μίας τέτοιας παράβασης, το Δικαστήριο ανέφερε ότι μέτρο, όπως αυτό στο οποίο καταλήγει το αιτούν δικαστήριο, ήτοι η κήρυξη άκυρης της επίμαχης συμβάσεως, είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως «κατάλληλο», κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου 4, τρίτο εδάφιο, καθώς επιβάλλει κυρώσεις λόγω της παραβάσεως υποχρεώσεως η τήρηση της οποίας, είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διαμόρφωση της βουλήσεως του καταναλωτή και την επίτευξη του επιπέδου προστασίας που επιδιώκει ο ενωσιακός νομοθέτης. Παρ'όλα αυτά, σύμφωνα με το ΔΕΕ είναι επίσης δυνατό το επιληφθέν εθνικό δικαστήριο να υποχρεωθεί να λάβει υπόψη του, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη βούληση του καταναλωτή να μην ακυρωθεί η επίμαχη σύμβαση.⁸¹

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ΔΕΕ δεν αποφάσισε για το εάν το εθνικό δικαστήριο υποχρεούται να δράσει αυτεπαγγέλτως, αλλά μόνο για το ότι έχει τη δυνατότητα να το κάνει. Εντούτοις, παρατηρείται ότι αυτή η απόφαση παραμένει στα ερωτήματα που απηύθηνε το ισπανικό δικαστήριο. Λαμβανομένου υπόψη των αποφάσεων *Mostaza Claro* και *Pannon*, φαίνεται πολύ πιθανό να υπάρχει μία τέτοια υποχρέωση αυτεπάγγελτης εφαρμογής και στην Οδηγία για τις συμβάσεις που συνάπτονται εκτός εμπορικού καταστήματος.⁸²

---

⁸⁰ ΔΕΕ *Martín Martín*, σκέψη 28.

⁸¹ Ένθ. αν. σκέψεις 34-36.

⁸² MARTIN EBERS 'Mandatory Consumer Law, *Ex Officio* Application of European Union Law and *Res Judicata*: From *Océano* to *Asturcom*', ECJ (First Chamber) 6 October 2009, Case C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones SL v. Cristina Rodríguez Nogueira*, σελ. 8.

V. Η ΑΠΟΦΑΣΗ VAN DER WEERD

Με την απόφαση *Van der Weerd*⁸³, το Δικαστήριο απαντά στο ερώτημα εάν ένα εθνικό διοικητικό δικαστήριο του πρώτου βαθμού πρέπει να εγκαταλείπει τον παθητικό του ρόλο για να διασφαλίσει την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου. Αν και το Δικαστήριο στις περισσότερες αποφάσεις είχε κρίνει ότι το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να εγκαταλείψει την ουδετερότητά του για να προωθήσει την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου, η υπόθεση *Van der Weerd* κατέστησε σαφές ότι αυτό δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως μία προσπάθεια προώθησης εκ μέρους του Δικαστηρίου της ιδέας μίας δικαστικής εξουσίας η οποία θα συμμετέχει ενεργά στη διεξαγωγή της διαδικασίας. Το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη θέση που είχε στην *Van Schijndel*: είναι καταρχήν θεμιτοί εθνικοί δικονομικοί κανόνες που εμποδίζουν την αυτεπάγγελτη δράση των δικαστών να περιορίζουν την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου και μόνο κατ' εξαίρεση τα δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να εγκαταλείπουν την ουδετερότητά τους. Οι αποφάσεις *Eco Swiss*, *Peterbroeck*, *Océano*, *Cofidis* και *Mostaza Claro* πρέπει επομένως να ερμηνεύονται στενά.

1. Πραγματικά περιστατικά

Τον Φεβρουάριο του 2001, ξέσπασε επιδημία αφθώδους πυρετού στις Κάτω Χώρες. Για την καταπολέμηση του ιού και την πρόληψη εξάπλωσής του, η αρμόδια ολλανδική αρχή αποφάσισε ότι τα ζώα που βρίσκονταν στις εκμεταλλεύσεις που υπήρχε η υπόνοια ότι έχουν μολυνθεί από τον αφθώδη πυρετό έπρεπε να θανατωθούν. Πολλοί από τους εκτροφείς ζώων, ανάμεσά τους και ο κ. Van der Weerd, αμφισβήτησαν το κύρος των μέτρων τελικά μπροστά στο *College van Beroep voor het*

---

⁸³ ΔΕΚ 7.06.2007 C-0222/05 έως 0225/05, J. van der Weerd, Maatschap Van der Bijl, J. W. Schoonhoven (0222/05), H. de Rooy sr., H. de Rooy jr. (0223/05), Maatschap H. en J. van 't Oever, Maatschap F. van 't Oever en W. Fien B. van 't Oever, Maatschap A. en J. Fien, Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (0224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) κατά Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Συλλογή, σελ. I-4233. Για βιβλιογραφία επί της απόφασης βλ. J. ENGSTRÖM, 'National Courts' Obligation to Apply Community Law *Ex Officio* – The Court Showing new Respect for Party Autonomy and National Procedural Autonomy?', *Review of European Administrative Law* (2008), σελ. 67-89, J.H. JANS & A.T. MARSEILLE, 'Case Note', *CML Rev.* (2008), σελ. 853-862.

bedrijfsleven (Ολλανδικό Εφετείο Εμπορίου και Βιομηχανίας). Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν μεταξύ άλλων ότι οι αρχές είχαν παραγνώρισει τον ορισμό του ζώου ως προς το οποίο υπάρχει υπόνοια ότι έχει προσβληθεί από τον ιό, τα κλινικά συμπτώματα της παρουσίας του αφθώδους πυρετού και τις εφαρμοστέες κατά τη δειγματοληψία διαδικασίες. Το ολλανδικό δικαστήριο απέρριψε όλους αυτούς τους λόγους ακυρώσεως. Ωστόσο, επισήμανε ότι, σε συναφείς υποθέσεις εκκρεμείς ενώπιον του, επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου *Dokter*⁸⁴, η νομιμότητα παρεμφερών αποφάσεων αμφισβητήθηκε με άλλους ισχυρισμούς τους οποίους δεν προέβαλαν οι προσφεύγοντες των κυρίων δικών. Σε αυτές τις υποθέσεις οι προσφεύγοντες είχαν ισχυριστεί ότι η απόφαση να σφραγιαστούν τα ζώα παραβίαζε τα άρθρα 11 και 12 της Οδηγίας 85/11/EΚ η οποία εισήγαγε κοινοτικά μέτρα για τον έλεγχο του αφθώδους πυρετού.⁸⁵ Ισχυρίστηκαν ότι ο Διευθυντής δε μπορούσε να λάβει τα μέτρα καταπολεμήσεως του αφθώδους πυρετού βάσει του αποτελέσματος των εξετάσεων που πραγματοποίησε το εργαστήριο, διότι το εργαστήριο αυτό δεν είχε εξουσιοδοτηθεί από την οδηγία 85/511 να πραγματοποιεί τις εξετάσεις αυτές. Επιπλέον, είχαν ισχυριστεί ότι δεν αρκούσε ο Διευθυντής να λάβει την απόφαση βασισμένος μόνο στα αποτελέσματα του εργαστηρίου.

Το College van Beroep διαπίστωσε ότι οι ισχυρισμοί αυτοί θα μπορούσαν να επηρεάσουν επίσης την έκβαση των κυρίων δικών. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι ισχυρισμοί αυτοί δεν προβλήθηκαν ενώπιον του, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν επέτρεπαν να ληφθούν υπόψη. Το εθνικό δικαστήριο ήταν ωστόσο αβέβαιο ως προς το αν, υπό το πρίσμα του ενωσιακού δικαίου, υποχρεούται να λάβει υπόψη επιχειρήματα αντλούμενα από το δίκαιο αυτό τα οποία δεν επικαλέστηκαν οι προσφεύγοντες των κυρίων δικών και αν μια εθνική δικονομική διάταξη, η οποία συνεπάγεται ότι το δικαστήριο δεν μπορεί να εκτιμά τους ισχυρισμούς που βρίσκονται εκτός των ορίων της διαφοράς, καθιστά στην πράξη αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η ενωσιακή έννομη τάξη. Από το άρθρο 8:69 του ολλανδικού γενικού νόμου περί διοικητικής δικονομίας προκύπτει ότι το δικαστήριο αποφαινεται μόνον επί των κεφαλαίων της ένδικης διαφοράς που υποβάλλονται στην

---

⁸⁴ ΔΕΚ 15.6.2006 C-28/05 *Dokter* κλπ. Συλλογή, σελ. I-5431.

⁸⁵ Οδηγία 85/511/EΚ της 18 Νοεμβρίου 1985 η οποία εισήγαγε κοινοτικά μέτρα για τον έλεγχο του αφθώδους πυρετού (OJ 1985L 315, σελ. 11) όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 90/423/EΚ του Συμβουλίου της 26 Ιουνίου 1990, (OJ 1990 L 224, σελ 13).

κρίση του. Μολονότι η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού ορίζει ότι το δικαστήριο συμπληρώνει αυτεπαγγέλτως τους νομικούς ισχυρισμούς, πρέπει ωστόσο να συναχθεί από τη διάταξη αυτή ότι το δικαστήριο προβαίνει στη νομική διατύπωση των αιτιάσεων τις οποίες ο προσφεύγων έχει διατυπώσει κατά της προσβαλλομένης διοικητικής πράξεως. Πρέπει να γίνεται διάκριση επομένως, μεταξύ της υποχρέωσης αυτεπάγγελτης συμπλήρωσης των εν λόγω ισχυρισμών και της εκτίμησης στην οποία ο δικαστής υποχρεούται να προβαίνει με δική του πρωτοβουλία. Η εκτίμηση αυτή επιβάλλεται μόνο σε περίπτωση εφαρμογής των κανόνων δημοσίας τάξεως, δηλαδή αυτών που αφορούν τις εξουσίες των διοικητικών οργάνων και του δικαστηρίου καθαυτό, καθώς και τις διατάξεις περί παραδεκτού.

2. Η απόφαση του ΔΕΕ

Το Δικαστήριο ξεκίνησε αναλύοντας το εάν το εθνικό δικαστήριο θα έπρεπε να εξετάζει ισχυρισμούς αυτεπαγγέλτως βάση της αρχής της ισοδυναμίας. Στο εθνικό δίκαιο, το δικαστήριο έχει την εξουσία να εξετάζει αυτεπαγγέλτως ισχυρισμούς αντλούμενους από την παράβαση των κανόνων δημοσίας τάξεως, ως τέτοιοι δε νοούνται στο ολλανδικό δίκαιο οι κανόνες που αφορούν τις εξουσίες των διοικητικών οργάνων και του ίδιου του δικαστηρίου καθώς και οι διατάξεις περί παραδεκτού. Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της Οδηγίας 85/11/EΚ δεν κατείχαν παρόμοια θέση με αυτούς τους κανόνες στην εθνική έννομη τάξη και ότι οι κανόνες της Οδηγίας δεν ήταν ισοδύναμες με τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως.⁸⁶ Το ΔΕΕ στη συνέχεια εξέτασε το εάν το ολλανδικό δικαστήριο ήταν υποχρεωμένο να εξετάζει ισχυρισμούς αυτεπαγγέλτως βάση της αρχής της αποτελεσματικότητας, διαπιστώνοντας ότι κάτι τέτοιο δεν ίσχυε, βασιζόμενο κυρίως στην απόφαση *Van Schijndel*, θεωρώντας τις δύο περιπτώσεις συγκρίσιμες. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η ανάλυση για το εάν ένας δικονομικός κανόνας καθιστά υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η ενωσιακή έννομη τάξη πρέπει να γίνεται λαμβάνοντας υπόψη τη θέση της διατάξεως αυτής στο σύνολο της διαδικασίας, την εξέλιξη και τις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Επομένως, επανέλαβε το σκεπτικό από την *Van Schijndel* όσον αφορά στο σκοπό των εθνικών κανόνων που περιορίζουν την αυτεπάγγελτη δράση των δικαστηρίων, δηλώνοντας ότι αυτό δικαιολογείται από την αρχή ότι στα πλαίσια αστικής δίκης, οι διάδικοι έχουν την πρωτοβουλία της δίκης

---

⁸⁶ ΔΕΚ Van der Weerd, σκέψεις 29-32.

και ότι ο δικαστής δεν μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου η παρέμβαση του επιβάλλεται από το δημόσιο συμφέρον. Η εν λόγω αρχή προστατεύει τα δικαιώματα άμυνας και εξασφαλίζει την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών.⁸⁷

Στην *Van Schijndel*, βασιζόμενο στα ανωτέρω, το Δικαστήριο είχε καταλήξει ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν απαγορεύει εθνική διάταξη η οποία εμποδίζει τα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από την παράβαση κοινοτικών διατάξεων, εφόσον η εξέταση του ισχυρισμού αυτού θα τα υποχρέωνε να εγκαταλείψουν την επιβαλλόμενη ουδετερότητα τους, εξερχόμενα των ορίων της ένδικης διαφοράς, όπως αυτή προσδιορίστηκε από τους διαδίκους, και στηριζόμενα σε άλλα γεγονότα και περιστάσεις πέραν εκείνων επί των οποίων στηρίζει το αίτημά του ο διάδικος ο οποίος έχει συμφέρον για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι το εθνικό δικαστήριο θα υπερέβαινε τα όρια της ένδικης διαφοράς αν εξέταζε ισχυρισμούς αυτεπαγγέλτως και έκρινε ότι η διαδικασία δε διέφερε από την *Van Schijndel* κατά τέτοιο τρόπο που να δικαιολογεί ένα διαφορετικό συμπέρασμα. Η μόνη διαφορά κατά το Δικαστήριο, ήταν ότι το *College van Beroep* δεν έκρινε σε τελευταίο βαθμό, αλλά σε πρώτο και τελευταίο βαθμό, κάτι που δεν έθετε τους διαδίκους των κυρίων δικών σε ιδιόμορφη κατάσταση ικανή να θέσει υπό αμφισβήτηση της προαναφερθείσες αρχές.⁸⁸ Το ΔΕΕ δεν έκανε κάποια αναφορά στο γεγονός ότι η *Van der Weerd* αφορούσε σε διοικητική διαδικασία ενώ η *Van Schijndel* σε αστική.

Έπειτα, το Δικαστήριο εξήγησε γιατί το αποτέλεσμά του δεν μπορούσε να τεθεί υπό αμφισβήτηση από τη νομολογία στην οποία είχε κρίνει ότι υπήρχε υποχρέωση αυτεπάγγελτης εξέτασης ισχυρισμών από τα εθνικά δικαστήρια, που απορρέει από τις αποφάσεις *Peterbroeck*, *Eco swiss*, *Océano*, *Cofidis* και *Mostaza Claro*. Καμία απόφαση από αυτές δεν ασκούσε επιρροή στην προκειμένη περίπτωση, κατά το Δικαστήριο, αφού αφενός, η απόφαση *Peterbroeck* χαρακτηριζόταν από ιδιαίτερα στην υπόθεση περιστατικά τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να στερείται ο προσφεύγων της κύριας δίκης τη δυνατότητα να προβάλλει λυσιτελώς το ασυμβίβαστο μιας εθνικής

---

⁸⁷ Ένθ. αν., σκέψεις 33-35.

⁸⁸ Ένθ. αν., σκέψεις 36-39.

διατάξεως προς το ενωσιακό δίκαιο. Αφετέρου, οι υποθέσεις *Océano*, *Cofidis* και *Mostaza Claro* δεν ασκούσαν επιρροή καθώς δικαιολογούνταν από την ανάγκη διασφάλισης στον καταναλωτή της αποτελεσματικής προστασίας στην οποία σκοπεύει η οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων. Τέλος, η *Eco Swiss* δεν ασκούσε επιρροή καθώς αφορούσε στην εφαρμογή της αρχής της ισοδυναμίας και όχι στην αρχή της αποτελεσματικότητας. Αντίθετα, μόνο η *Van Schijndel*, ακόμα και αν αφορούσε αστική διαδικασία στον τελευταίο βαθμό, είχε σημασία ως προηγούμενο κατά την απόφαση του Δικαστηρίου στην *Van der Weerd*.

Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν επιβάλλει την υποχρέωση στα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμό αντλούμενο από διάταξη του ενωσιακού δικαίου, ανεξαρτήτως της σπουδαιότητας της διατάξεως αυτής για την ενωσιακή έννομη τάξη, εφόσον οι διάδικοι έχουν πράγματι τη δυνατότητα να προβάλουν ισχυρισμό βασιζόμενο στο ενωσιακό δίκαιο ενώπιον εθνικού δικαστηρίου. Δεδομένου ότι οι προσφεύγοντες των κυρίων δικών είχαν πράγματι τη δυνατότητα να προβάλουν ισχυρισμούς αντλούμενους από την οδηγία 85/511, η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν επιβάλλει στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον λόγο ακυρώσεως που αντλείται από τα άρθρα 11 και 13 της οδηγίας αυτής.⁸⁹

VI. Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί πώς τα εθνικά δικαστήρια ερμηνεύουν και ακολουθούν τους κανόνες που θέτει το Δικαστήριο. Η πρόσβαση ειδικά στη νομολογία των δικαστηρίων του πρώτου βαθμού παραμένει περιορισμένη, αν και ιδιαίτερα η δική τους προσέγγιση στην αυτεπάγγελτη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου έχει μεγάλη σημασία. Είναι σχεδόν αδύνατο να υπολογιστεί ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες θα έπρεπε να είχε εφαρμοστεί το ενωσιακό δίκαιο αλλά το εθνικό δικαστήριο δεν το εφάρμοσε, είτε εσκεμμένα είτε ακούσια και στις οποίες ούτε οι διάδικοι επικαλέστηκαν

---

⁸⁹ Ένθ. αν., σκέψεις 40-41.

το ενωσιακό δίκαιο. Μερικές φορές, τέτοιες υποθέσεις γίνονται γνωστές μέσα από τις κρίσεις των ανώτερων δικαστηρίων, όταν για παράδειγμα κάποιος από τους διαδίκους εγείρει ζήτημα ενωσιακού δικαίου σε μετέπειτα στάδιο της διαδικασίας. Παρ'όλα αυτά, οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες συχνά περιορίζουν τη δυνατότητα προβολής νέων νομικών και πραγματικών ισχυρισμών στην έφεση ή στην αναίρεση.

Αυτή ήταν η περίπτωση στην απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ουγγαρίας (Curia), όπου ο προσφεύγων υπέβαλε μία αίτηση για αναίρεση, προβάλλοντας έναν ισχυρισμό που αφορούσε σε σύγκρουση με το ενωσιακό δίκαιο και που δεν είχε προβληθεί πριν στην πορεία της κύριας διαδικασίας.⁹⁰ Σύμφωνα με τον προσφεύγοντα, το πρωτοδικείο έπρεπε να είχε αναγνωρίσει αυτεπαγγέλτως την αντίθεση του εθνικού κανόνα με την διάταξη της ΕΕ, συγκεκριμένα με τον Κανονισμό 73/2009 του Συμβουλίου, που έθετε κοινούς κανόνες άμεσης στήριξης για τους γεωργούς στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής. Οι ουγγρικοί κανόνες πολιτικής δικονομίας δεν επιτρέπουν την έναρξη μίας διαδικασίας έκτακτης επανεξέτασης ενώπιον του Curia με προβολή ισχυρισμού που δεν προβλήθηκε στην κύρια διαδικασία. Το Curia εξέτασε τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου και ανακάλεσε την εξέταση της θέσης του κανόνα, του σκοπού του και της σημασίας του στην εσωτερική έννομη τάξη, που προέρχεται από αυτή.⁹¹ Συγκεκριμένα, έκρινε ότι ολόκληρη η διαδικασία έπρεπε να ληφθεί υπόψη ώστε να διευκρινισθεί εάν οι ισχυρισμοί που αφορούν στην ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου και δεν προτάθηκαν κατά την κύρια διαδικασία μπορούν να προβληθούν ενώπιον του δικαστηρίου. Εφόσον δεν υπάρχουν κανόνες στην ουγγρική πολιτική δικονομία που να περιορίζουν την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ σε σχέση με το εθνικό δίκαιο, το Curia έκρινε ότι υπό αυτές τις συνθήκες το εφετείο δεν ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει τους νέους ισχυρισμούς, αλλά έπρεπε να αποφασίσει αυτόνομα εάν σε μία τέτοια περίπτωση θα εξετάσει τη σύγκρουση του ενωσιακού δικαίου με την εθνική διάταξη και εάν θα στείλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ.

---

⁹⁰ Υπόθεση αρ. Kfv IV 35, 402/2012/4, Curia of Hungary (4 June 2013). Βλ. *Libor Havelka: Escaping the trap: the simplified application of eu law*, σελ.136.

⁹¹ Το Curia αναφέρθηκε στις *van Schijndel, Peterbroeck, Rewe-Zentralfinanz* και στην C-536/11 *Bundeswettbewerbshörde v Donau Chemie AG and Others* [2013].

Η ανάλυση της πρακτικής των ιταλικών διοικητικών δικαστηρίων παρουσιάζει κάποια ενδιαφέροντα αποτελέσματα.⁹² Στην αρχή της δεκαετίας του '90, πριν το Δικαστήριο εκδώσει τις αποφάσεις *van Schijndel* και *Peterbroeck*, τα ιταλικά διοικητικά δικαστήρια φαινόταν σχετικά ανοιχτά στην αυτεπάγγελτη εφαρμογή του τότε κοινοτικού δικαίου.⁹³ Τα ιταλικά δικαστήρια αντλούσαν επιχειρήματα από την απόφαση του Δικαστηρίου *Verholen*, αλλά στην πραγματικότητα πήγαιναν πιο μακριά με τον ισχυρισμό ότι τα εθνικά δικαστήρια ήταν υποχρεωμένα να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τη συμβατότητα ενός εθνικού κανόνα με το δίκαιο της ένωσης.⁹⁴ Μετά τις αποφάσεις *van Schijndel* και *Peterbroeck* όμως, τα ιταλικά δικαστήρια υποχώρησαν από την προηγούμενη νομολογία τους και άρχισαν να τονίζουν την αρχή της ελευθερίας των διαδίκων.⁹⁵ Για παράδειγμα, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας της Ιταλίας, αν η αιτιολογία που βασίζεται στην ακυρότητα ενός μέτρου της ΕΕ, η οποία προβάλλεται για να υποστηριχθεί ο ισχυρισμός περί ακυρότητας ενός εθνικού δικονομικού κανόνα, δεν προβάλλεται ρητά σύμφωνα με τους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, τότε το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να τη λαμβάνει υπόψη του αυτεπαγγέλτως.⁹⁶ Παρομοίως, τα ιταλικά διοικητικά δικαστήρια αποφάσισαν ότι δεν είναι εξουσιοδοτημένα να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τη σύγκρουση ανάμεσα σε έναν εθνικό διοικητικό κανόνα και στους κανόνες της ΕΕ για τις δημόσιες συμβάσεις, κάτι που δεν είχε προταθεί από τον αιτούντα.⁹⁷ Εντούτοις, έχει υποστηριχθεί ότι τα ιταλικά δικαστήρια έχουν υιοθετήσει στις αποφάσεις τους τη νομολογία του Δικαστηρίου βασισμένα στην αρχή της ισοδυναμίας με τρόπο ατελή. Πιο συγκεκριμένα, δεν εφάρμοσαν την εξέταση αποτελεσματικότητας και δεν εξέτασαν τη φύση, το σκοπό και το στόχο του επίμαχου κανόνα, γεγονός που εγείρει αμφιβολίες για τη βιωσιμότητα και την αποτελεσματικότητα της νομολογίας του ΔΕΕ, αν τελικά αυτή καταλήξει να είναι η επικρατούσα προσέγγιση των εθνικών δικαστηρίων και άλλων κρατών μελών.⁹⁸

---

⁹² Βλέπε M Eliantonio, 'The Application of EC Law Ex Officio: Some News From the Italian Administrative Courts' (2008) 2 Review of European Administrative Law.

⁹³ Υπόθεση αρ. 532, Περιφερειακό Διοικητικό Δικαστήριο Lombardia (1 July 1993).

⁹⁴ Υπόθεση αρ. 267, Περιφερειακό Διοικητικό Δικαστήριο Lombardia (5 April 1994), Υπόθεση αρ. 602 (16 July 1994), Υπόθεση αρ. 327, Συμβούλιο της Επικρατείας της Ιταλίας (8 May 1995).

⁹⁵ Υπόθεση αρ. 6657, Συμβούλιο της Επικρατείας της Ιταλίας (5 December 2002).

⁹⁶ Υπόθεση αρ. 516, Συμβούλιο της Επικρατείας της Ιταλίας (16 February 2005).

⁹⁷ Υπόθεση αρ. 1354, Περιφερειακό Διοικητικό Δικαστήριο Σικελίας (30 May 2006).

⁹⁸ Eliantonio, βλ παραπάνω υποσημείωση 92.

Όσον αφορά στα πολωνικά δικαστήρια, φαίνεται να εμμένουν στην αρχή της ισοδυναμίας και να αντλούν την προσέγγισή τους σχετικά με την υποχρέωση αυτεπάγγελτης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου κυρίως από εθνικούς δικονομικούς κανόνες.⁹⁹ Επομένως, η υποχρέωση εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος από τη διάκριση μεταξύ ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου και από το στάδιο της διαδικασίας. Τα πολωνικά δικαστήρια πρώτου βαθμού πρέπει να εφαρμόζουν αυτεπαγγέλτως ουσιώδεις ενωσιακούς κανόνες, ενώ τα δικαστήρια δεύτερου βαθμού δεν υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη αυτεπαγγέλτως παραβάσεις του ενωσιακού δικαίου όσον αφορά δικονομικούς κανόνες, ενώ το αντίθετο ισχύει για τους ουσιαστικούς. Η κατάσταση είναι ακόμα πιο συγκεκριμένη στην αναιρετική διαδικασία ενώπειον του πολωνικού Ανώτατου Δικαστηρίου, όπου οι πολωνικοί δικονομικοί κανόνες εμποδίζουν το Ανώτατο Δικαστήριο να ελέγχει παραβάσεις οι οποίες δεν προβλήθηκαν στην αναίρεση, εκτός από την περίπτωση της ακυρότητας της διαδικασίας.¹⁰⁰ Εντούτοις, το Ανώτατο Δικαστήριο είναι υποχρεωμένο ως δικαστήριο τελευταίου βαθμού να στέλνει προδικαστικό ερώτημα σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, όταν το ζήτημα τόσο στην πολωνική όσο και στην ενωσιακή διάταξη είναι πανομοιότυπο αλλά ο προσφεύγων αναφέρεται μόνο στο πολωνικό δίκαιο και η έμμεση εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου είναι δυνατή ή όταν είναι απαραίτητο να ερμηνευθούν εθνικές διατάξεις υπό το πρίσμα του ενωσιακού δικαίου.¹⁰¹ Οι τελευταίες περιπτώσεις συμβαίνουν συνήθως όταν ο αιτών χρησιμοποιεί για να στηρίξει την αναίρεσή του μία εθνική διάταξη η οποία εφαρμόζει λανθασμένα έναν νόμο της ΕΕ ή όταν ο αιτών αναφέρεται σε μία εθνική διάταξη που δεν είναι συμβατή με τον αμέσου εφαρμογής ενωσιακό κανόνα. Ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση το Ανώτατο Δικαστήριο, για παράδειγμα, έκανε δεκτό το αίτημα ενός Πολωνού χειριστή τραίνου για πρόωρη σύνταξη, αν και το πολωνικό δίκαιο έδινε αυτή τη δυνατότητα μόνο στις γυναίκες χειριστές. Με το να εξετάσει αυτεπάγγελτα το ενωσιακό δίκαιο, το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι η

---

⁹⁹ Βλέπε Ereciński, ‘When Must National Judges Raise European Law Issues on Their own Motion?’

(2010) ERA Forum, Νοέμβριος 2010.

¹⁰⁰ Άρθρο 398 του πολωνικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

¹⁰¹ Υπόθεση αρ. II PK 17/06, Ανώτατο Πολωνικό Δικαστήριο (18/12/2006), βλ. Ereciński (οπ. 99).

αδικαιολόγητη διάκριση λόγω φύλου είναι αντίθετη στην Οδηγία 79/7/EK του Συμβουλίου.¹⁰²

Στη Γαλλία, οι δικαστές ουσίας (*juges du fond*) και οι δικαστές αναίρεσης είναι υποχρεωμένοι να εξετάζουν καθαρά νομικούς ισχυρισμούς (*moyens de pur droit*) που πηγάζουν από το ενωσιακό δίκαιο με τον ίδιο τρόπο όπως τους νομικούς ισχυρισμούς που βασίζονται στο εθνικό δίκαιο, σύμφωνα με την αρχή της ισοδυναμίας που έχει θέσει το Δικαστήριο. Η υποχρέωση ενός δικαστή να εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως ένα κανόνα στα πραγματικά περιστατικά πηγάζει από τα σχετικά άρθρα του Γαλλικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Από την άλλη πλευρά, ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας τονίζει επίσης στο Άρθρο 16 τον κατ' αντιμωλία χαρακτήρα της διαδικασίας, τοποθετώντας το γαλλικό σύστημα στο διάστημα μεταξύ της αυτονομίας των διαδίκων και της δικαστικής ουδετερότητας. Η κρίση του εφετείου, στην οποία ο δικαστής δεν εξετάζει καθαρά νομικούς ισχυρισμούς που πηγάζουν από το ενωσιακό δίκαιο, κινδυνεύει να ακυρωθεί από το *Cour de Cassation* είτε επειδή ο αιτών προβάλλει ένα επιχείρημα από το ενωσιακό δίκαιο για πρώτη φορά στη διαδικασία ενώπιον του *Cour de Cassation* είτε επειδή το *Cour de Cassation* εξετάζει το ίδιο αυτεπαγγέλτως τους νομικούς ισχυρισμούς από το ενωσιακό δίκαιο. Η κατάσταση είναι κάπως διαφορετική όταν πρόκειται να εξεταστούν αυτεπαγγέλτως ισχυρισμοί που αποτελούν συνδυασμό νομικών και πραγματικών ισχυρισμών (*moyens mélangés de fait et de droit*). Οι δικαστές ουσίας μπορούν να εξετάσουν αυτούς τους ισχυρισμούς στο εθνικό δίκαιο, αλλά υποχρεούνται να το πράξουν και στο ενωσιακό δίκαιο λόγω της αρχής της αποτελεσματικότητας. Κατ' αρχήν, μία τέτοια υποχρέωση δεν υφίσταται για το *Cour de Cassation* επειδή οι δικαστές του είναι δικαστές του νόμου και όχι των πραγματικών περιστατικών.¹⁰³

Υπάρχουν αρκετές αποφάσεις του *Cour de Cassation* όπου εξετάζει αυτεπαγγέλτως το ενωσιακό δίκαιο. Για παράδειγμα, επικαλέστηκε αυτεπαγγέλτως τα άρθρα της Συνθήκης για την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και για την απαγόρευση

---

¹⁰² Οδηγία 79/7/EK της 19 Δεκεμβρίου 1978 περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης [1979] OJ L6/24. Βλ. Υπόθεση αρ. I UK 182/07, (4 Ιανουαρίου 2008), βλ. T. Ereciński (υπ. 99).

¹⁰³ Βλέπε για μία επισκόπηση της νομολογίας του *Cour de Cassation* στο ζήτημα, D Simon, 'La pratique de la fonction juridictionnelle', 3e partie du rapport annuel de la Cour de cassation de 2006 (la Cour de cassation et la construction juridique européenne) n° 1-2-2-1.

τελωνιακών χρεώσεων¹⁰⁴ και τον Κανονισμό για τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.¹⁰⁵ Το Cour de Cassation ασχολήθηκε επίσης με τη σύμφωνη ερμηνεία του εθνικού δικαίου με το ενωσιακό δίκαιο. Για παράδειγμα, ερμήνευσε αυτεπαγγέλτως τις σχετικές διατάξεις του Εργατικού Κώδικα σύμφωνα με την Οδηγία σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων κατά τις μεταβιβάσεις κυριότητας εταιρείας ή επιχείρησης και ακύρωσε την προσβαλλόμενη απόφαση.¹⁰⁶ Παρομοίως το Cour de Cassation ερμήνευσε το εθνικό δίκαιο σύμφωνα με την Οδηγία σχετικά με την ασφάλεια των εργαζομένων.¹⁰⁷ Παρ' όλα αυτά, το περίπλοκο ερώτημα της εφαρμογής της αρχής *iura novit curia* στο γαλλικό δίκαιο ήρθε μέσω του δικαίου του καταναλωτή, όπου ο Γάλλος νομοθέτης μετά την υπόθεση *Rampion* τροποποίησε τα σχετικά άρθρα του Καταναλωτικού Κώδικα, δίνοντας τη δυνατότητα στα δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως όλες τις διατάξεις που είναι κωδικοποιημένες στον Καταναλωτικό Κώδικα ανεξάρτητα από τον χαρακτηρισμό τους ως δημοσίας τάξεως, και ακολούθως το Cour de Cassation ανέτρεψε την προηγούμενη νομολογία του.¹⁰⁸

VII. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η νομολογία που παρουσιάστηκε παραπάνω φανερώνει την εξέλιξη μίας νέας προσέγγισης όσον αφορά στα όρια της εθνικής δικονομικής αυτονομίας. Αυτό

---

¹⁰⁴ Υπόθεση αρ. 91-18964, Court de Cassation (27/2/1996). Βλέπε επίσης την κρίση του Δικαστηρίου στην απόφαση C-16/94 *Édouard Dubois et Fils and Général Cargo Services SA* [1995], Συλλογή, σελ. I-2432.

¹⁰⁵ Κανονισμός αρ. 1408/71 του Συμβουλίου της 14^{ης} Ιουνίου 1971 περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας. Βλ. υπόθεση αρ. 98-46422, Court de Cassation (5/6/2001).

¹⁰⁶ Οδηγία 98/50/EK της 29^{ης} Ιουνίου 1998 η οποία τροποποιεί την Οδηγία 77/187/EK περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, OJ L201/88. Βλ. Court de Cassation, 24/2/2004 Αρ. 01-40714, 01-40715, 01-40716, 01-43.982, 01-40717.

¹⁰⁷ Οδηγία 89/391/EK της 12^{ης} Ιουνίου 1989 σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία. OJ L183/1. Βλ. υπόθεση αρ. 05-41555, Court de Cassation (28/2/2006).

¹⁰⁸ Υπόθεση αρ. 05-20176, Court de Cassation (22/1/2009), Υπόθεση αρ. 11-12160 (12/4/2012), Υπόθεση αρ. 11-17528 (12/7/2012).

υποδεικνύει μία αυξημένη προσοχή στη θέση των εγχώριων κανόνων στην εθνική έννομη τάξη, καθώς οι κανόνες εξετάζονται υπό το φως του σκοπού τους και του ρόλου τους σε αυτό το σύστημα. Η *Van der Weerd* είναι ένα καλό παράδειγμα μίας προσπάθειας να αποσαφηνιστούν οι αρχές που διέπουν την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν το ενωσιακό δίκαιο αυτεπαγγέλτως. Όσον αφορά στην αρχή της αποτελεσματικότητας, ο δικονομικός κανόνας της ελλόγου αιτίας στις *Peterbroeck* και *van Schijndel* χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις που πρέπει να καθοριστεί αν η επίδραση ενός εθνικού κανόνα καθιστά την άσκηση των ενωσιακών δικαιωμάτων υπερβολικά δυσχερή ή πρακτικά αδύνατη. Ένας κανόνας, ο οποίος δικαιολογείται από την αρχή της αυτονομίας των διαδικών για παράδειγμα, γίνεται δεκτός εφόσον έχει δοθεί στους διαδίκους μία πραγματική ευκαιρία να προβάλουν ισχυρισμό βασισμένο στο ενωσιακό δίκαιο σε ένα εθνικό δικαστήριο.¹⁰⁹

Εξελίξεις έχουν επέλθει και στην εφαρμογή της αρχής της ισοδυναμίας. Η αυστηρή προσέγγιση αυτής της αρχής έχει ως σημείο αφετηρίας την εκάστοτε αξίωση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκρίνοντάς την με μία αντίστοιχη κατάσταση που διέπεται από το εθνικό δίκαιο. Το στάνταρ που εφαρμόζεται σε αυτήν την περίπτωση είναι το δίκαιο της ΕΕ. Η ανωτέρω νομολογία σχετικά με τη δημόσια τάξη παρεκκλίνει κάπως από αυτόν τον κανόνα, καθώς ξεκινά εκθέτοντας την εθνική έννοια της δημόσιας τάξης. Επομένως, ο κανόνας της ΕΕ εξετάζεται απέναντι σε αυτή την έννοια για να καθοριστεί εάν είναι εξίσου σημαντικός. Σχετικά με την αυτεπάγγελτη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, το Δικαστήριο καθορίζει έτσι πρώτα τις προϋποθέσεις που τη διέπουν σε εθνικό επίπεδο και έπειτα εξετάζει εάν οι επίμαχοι ενωσιακοί κανόνες τυγχάνουν αντίστοιχου σεβασμού. Συνεπώς, ο εθνικός κανόνας είναι το στάνταρ που εφαρμόζεται. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η δημόσια τάξη δεν είναι κάτι αυτοτελές, αλλά ένα μέρος της εξέτασης της αρχής της ισοδυναμίας.¹¹⁰ Αυτό επιβεβαιώνεται και στην απόφαση *Asturcom* στο πεδίο του δικαίου προστασίας του καταναλωτή. Ο χαρακτηρισμός ως δημοσίας τάξεως δικαιολογήθηκε με αναφορά σε αυτήν την αρχή.

---

¹⁰⁹ *Van Schijndel*, βλ. υποσημείωση 9, σκέψη 18, *Eco Swiss*, βλ. Υποσημείωση 25, σκέψεις 34 και 40, *Van der Weerd*, βλ. υποσημείωση 81, σκέψη 41.

¹¹⁰ Βλέπε επίσης την άποψη του Richard H. Lauwaars, 'The Application of Community Law by National Courts Ex officio', *Fordham International Law Journal*, vol. 31, 2008, σελ. 1161-1173.

Συμπερασματικά, το Δικαστήριο έχει επεκτείνει τα καθήκοντα των εθνικών δικαστηρίων για να βοηθήσει την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων που διασφαλίζει το ενωσιακό δίκαιο, με το να απαιτεί από αυτά να εξετάζουν ισχυρισμούς του ενωσιακού δικαίου αυτεπαγγέλτως. Η εξέταση σύμφωνα με τον κανόνα της ελλόγου αιτίας των κανόνων που έχουν θεσπιστεί δυνάμει της εθνικής δικονομικής αυτονομίας εστιάζει επίσης στην προστασία του δικαιώματος για έρευνα και εκτίμηση του ενωσιακού δικαίου. Οι εθνικοί κανόνες αποτυγχάνουν σε αυτή την εξέταση αν δεν παρέχουν μία ευκαιρία στους διαδίκους να προβάλουν ισχυρισμό βασισμένο στο δίκαιο της Ένωσης κατά την εθνική διαδικασία. Η υποχρέωση αυτεπάγγελτης εξέτασης τέτοιων ισχυρισμών παρέχει έναν τρόπο επανόρθωσης ενός πιθανού εθνικού περιορισμού. Σε μερικές περιπτώσεις, οι ενωσιακοί κανόνες είναι τόσο σημαντικοί που καθίστανται ισοδύναμοι με την εθνική δημόσια τάξη. Ενώ η εθνική δικονομική αυτονομία είναι το σημείο εκκίνησης, οι αρχές της αποτελεσματικότητας και της ισοδυναμίας πρέπει να ισχύουν ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική δικαστική προστασία των ενωσιακών δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο έχει καταστήσει την εφαρμογή αυτών των αρχών πιο ευέλικτη, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραμέτρους, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βασίλειος Α. Χριστιανός, ‘Μεταεξελίξεις της προσφυγής λόγω παραβάσεως στην Ευρωπαϊκή Ένωση’, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.
- Biondi, ‘The Rule of Reason and National Procedural limitations, Is it really Reasonable?’, Europa Law Publishing, Netherlands, Groningen, σελ. 129-141.
- G. Borges, ‘AGB-Kontrolle durch den EuGH’, NJW (2001), σελ. 2061-2062.
- Y. Brulard & Y. Quintin, ‘European Community Law and Arbitration. National Versus Community Public Policy’, JIA (2001), σελ. 533-547.
- G. de Búrca, ‘National Procedural Rules and Remedies: The Changing Approach of the Court of Justice’, in A. Biondi & J. Lonbay (eds.), Remedies for Breach of EC Law, Chichester Wiley 1997, σελ. 45.
- M. Dougan, National Remedies before the European Court of Justice: Issues of harmonisation and differentiation, Hart Ltd 2004.
- Martin Ebers ‘Mandatory Consumer Law, Ex Officio Application of European Union Law and Res Judicata: From Océano to Asturcom’, ECJ (First Chamber) 6 October 2009, Case C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL v. Cristina Rodríguez Nogueira, σελ. 8.
- M. Ebers & E. Arroyo Amayuelas, «Heininger» y las sanciones a la infracción del deber de información sobre el derecho de desistimiento ad nutum (Sentencia TJCE de 13 diciembre de 2001, Asunto C-481/99)’, Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad de Granada, Núm. 9, 2006, σελ. 409-444.
- M. Eliantonio, ‘The Application of EC Law Ex Officio: Some News From the Italian Administrative Courts’ (2008) 2 Review of European Administrative Law.
- J. Engstrom ‘National Courts’ Obligation to Apply Community Law Ex Officio – The Court Showing New Respect for Party Autonomy and National Procedural Autonomy?’, Review of european administrative law; vol. 1, nr. 1, 67-89, europa law publishing, 2008.
- Ereciński, ‘When Must National Judges Raise European Law Issues on Their own Motion?’ (2010) ERA Forum, Νοέμβριος 2010.

- B.U. Graf & A.E. Appleton, 'Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium: EU Consumer Law as a Defence against Arbitral Awards, ECJ Case C-168/05', *ASA Bulletin* (2007), σελ. 48-64.
- T.D. De Groot, 'The Impact of the Benetton Decision on International Commercial Arbitration', *JIA (Journal of International Arbitration)* (2003), σελ. 365-373.
- Harlow, 'A common European law of Remedies?' C. Kilpatrick, T. Novitz και P. Skidmore (eds.), *The Future of Remedies in Europe*, σελ. 69-83.
- W. Hau, 'Vorgaben des EuGH zur Klausel-Richtlinie', *IPRax (Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts)* (2001), σελ. 96-98.
- Himsworth, 'Things fall apart: The harmonisation of Community Judicial Procedural Protection Revisited', [1997] *ELRev*, σελ. 291-311.
- L. Idot, 'Comment', *Revue de l'arbitrage* (1999), σελ. 639-653.
- Jan H. Jans, Roel de Lange, Sacha Prechal and Rob J.G.M. Widdershoven, *Europeanisation of Public Law*, Groningen: Europa Law Publishing, 2007, σελ. 310.
- J.H. Jans & A.T. Marseille, 'Case Note', *CML Rev.* (2008), σελ. 853-862.
- R. Jordans, 'Anmerkung zu EuGH Rs. C-168/05 – Elisa María Mostaza Claro gegen Centro Móvil Milenium SL', *GPR (Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht)* (2007), σελ. 48-50.
- Richard H. Lauwaars, 'The Application of Community Law by National Courts Ex officio', *Fordham International Law Journal*, vol. 31, 2008, σελ. 1161-1173.
- S. Leible, 'Gerichtsstandsklauseln und EG-Klauselrichtlinie', *RIW (Recht der Internationalen Wirtschaft)* (2001), σελ. 422-431.
- Liebscher, 'Case note', *CML Rev.* (2008), σελ. 454-557.
- M.B. Loos, 'ECJ, 24 January 2002, Case C-372/99, Commission v. Italian Republic, Collective action under the Unfair Contract Terms Directive', *ERPL* (2003), σελ. 701-707.
- M. Loos, 'Case note', *ERCL* (2007), σελ. 439-445.
- C. Mayer, 'Missbräuchliche Gerichtsstands vereinbarungen in Verbraucherverträgen', *GPR* (2009), σελ. 220-223.

- Osztovits & Z. Nemessányi, ‘Missbräuchliche Zuständigkeitsklauseln in der ungarischen Rechtsprechung im Lichte der Urteile des EuGH’, *ZfRV* (Zeitschrift für Rechtsvergleichung) (2010).
- C.M.D.S. Pavillon, ‘Dutch case note’, *ERPL* (2007), σελ. 737-748.
- T. Pfeiffer, ‘Die Unwirksamkeit von Gerichtsstandsklauseln nach der Klauselrichtlinie, Urteil des Europäischen Gerichtshofs vom 27. Juni 2000’, *ZEuP* (Zeitschrift für Europäisches Privatrecht) 2003, σελ. 141-154.
- T. Pfeiffer, ‘Anmerkung’, *NJW* (2009), σελ. 2369.
- P. Rott, ‘Effektiver Rechtsschutz vor missbräuchlichen AGB – Zum Cofidis-Urteil des EuGH’, *EuZW* (Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht) (2003), σελ. 5-9.
- S. Prechal, ‘Judge-made harmonisation of national procedural rules: a bridging perspective’, J. Wouters και J. Stuyck (eds), *Principles of Proper Conduct for Supranational, State and Private Actors in the European Union: Towards a Ius Commune*, Intersentia, Antwerpen, 2001, σελ. 39-58.
- S. Prechal, ‘Community Law in National Courts: The Lesson from Van Schijndel, [1998] *CMLRev*, σελ. 681-706.
- S. Prechal & N. Shelkopyas (n. 9), G.I. Zekos, ‘Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV. Courts’ Involvement in Arbitration’, *JIA* (2000), σελ. 91-94.
- N. Reich, ‘More clarity after “Claro”?’’, *ERCL* (2007), σελ. 42-61.
- J.B. Rutgers, ‘Case Note’, *ERCL* (European Review of Contract Law) (2005), σελ. 87-96, J. Stuyck, ‘Case Note’, *CML Rev.* (2001), σελ. 719-737.
- Hanna Schebesta, ‘Does the National Court Know European Law? A Note on Ex Officio Application after Asturcom’, *ERPL*, τομ. 4, 2010, σελ. 847-880.
- Schrauwen (ed.) *The Rule of Reason – Rethinking another Classic of European Legal Doctrine*, Europa Law Publishing, 2005.
- Simon, ‘La pratique de la fonction juridictionnelle’, 3e partie du rapport annuel de la Cour de cassation de 2006 (la Cour de cassation et la construction juridique européenne) n° 1-2-2-1.
- N. Spiegel, ‘Anmerkung’, *EuZW* (1999), σελ. 568-569.

- W. Van Gerven, 'Of Rights, Remedies and Procedures', [2000] CMLRev, σελ. 501-536, J. Delicostopoulos, 'Towards European Procedural Primacy in National Legal Systems', [2003] ELJ, σελ. 599-613.
- Wagner, 'Anmerkung zu EuGH, Urt. v. 26.10.2006, Rs. C-168/05', SchiedsVZ (Zeitschrift für Schiedsverfahren) (2007), σελ. 49-51.
- S. Whittaker, 'Judicial Intervention and Consumer Contracts', L.Q.R. (The Law Quarterly Review) (2001), σελ. 215-220.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

1963

ΔΕΚ 5.2.1963, 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos κατά Nederlandse Administratie der Belastingen, Συλλογή 1954-1964, σελ. 861.

1971

ΔΕΚ 16.1.1971 166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf, Düsseldorf-Holthausen και Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, Rec., σελ.33.

1976

ΔΕΚ 16.12.1976, 45/76, Comet BV κατά Produktschap voor Siergewassen, Συλλογή, σελ. 765) και Rewe (ΔΕΚ 20.2.1979, 33/76, Rewe Zentralfinanz Eg and Rewe-Zentral AG κατά Landwirtschaftskammer für das Saarland, Συλλογή, σελ. 94.

1981

ΔΕΚ 16.6.1981 126/80 Maria Salonia κατά Giorgio Poidomani και Franca Baglierim née Giglio, Συλλογή, σελ. 1563, σκέψη 7.

1991

ΔΕΚ 11.7.1991 C-87/90, C-88/90 και C-89/90 A. Verholen κατά Sociale Verzekeringsbank, T.H.M. van Wetten-van Uden κατά Sociale Verzekeringsbank, G. H. Heiderijk κατά Sociale Verzekeringsbank, Συλλογή, σελ. I-3782.

1995

ΔΕΚ 11.8.1995 C-16/94 Édouard Dubois et Fils and Général Cargo Services SA, Συλλογή, σελ. I-2432.

ΔΕΚ 14.12.1995 C-430/93 και C-431/93 Jeroen van Schijndel κατά Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten και Johannes Nicolaas Cornells van Veen κατά Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten, Συλλογή, σελ. I-4728.

ΔΕΚ 14.12.1995 C-312/93 Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS κατά Βελγικού Δημοσίου, Συλλογή, σελ. I-4615

1999

ΔΕΚ 1.6.1999 C-126/97 Eco Swiss China Time Ltd κατά Benetton International NV, Συλλογή, σελ. I-3055.

2000

ΔΕΚ 27.6.2000 C-240/98 Océano Grupo Editorial SA κατά Roció Murciano Quintero, C-241/98 Salvat Editores SA κατά José M. Sánchez Alcón Prades, C-242/98 José Luis Copano Badillo, C-243/98 Mohammed Berroane, C-244/98 Emilio Viñas Feliú, Συλλογή, σελ. I-4941.

2002

ΔΕΚ 21.11.2002 C-473/00 Cofidis SA κατά Jean-Louis Fredout, Συλλογή, σελ. I-10875.

2003

ΔΕΚ 10.4.2003 C-276/01 Joachim Steffensen, Συλλογή, σελ. I-3735, σκέψη 66, ΔΕΚ 18.9.2003 C-125/01 Peter Pflücke and Bundesanstalt für Arbeit, Συλλογή, σελ. I-9375, σκέψη 33, ΔΕΚ 4.12.2003 C-63/01 Samuel Sidney Evans and The Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau, Συλλογή, σελ. I-14447, σκέψη 46.

ΔΕΚ 4.12.2003 C-63/01 Samuel Sidney Evans κατά the Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions, and The Motor Insurers' Bureau, Συλλογή, σελ. I-14447.

2006

ΔΕΚ 15.6.2006 C-28/05 Dokter κλπ. Συλλογή, σελ. I-5431.

ΔΕΚ 13.7.2006 C-295/04 έως C-298/04 Vincenzo Manfredi κατά Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito κατά Fondiaria Sai SpA και Nicolò Tricarico και Pasqualina Murgolo κατά Assitalia SpA, Συλλογή, σελ. I-6619.

ΔΕΚ 26.10.2006 C-168/05 Elisa María Mostaza Claro κατά Centro Móvil Milenium SL, Συλλογή, σελ. I-10421.

2007

ΔΕΚ 7.06.2007 C-0222/05 έως 0225/05, J. van der Weerd, Maatschap Van der Bijl, J. W. Schoonhoven (0222/05), H. de Rooy sr., H. de Rooy jr. (0223/05), Maatschap H. en J. van 't Oever, Maatschap F. van 't Oever en W. Fien B. van 't Oever, Maatschap A. en J. Fien, Maatschap K. Koers en J. Stellingwerf, H. Koers, Maatschap K. en G. Polinder, G. van Wijhe (0224/05), B. J. van Middendorp (C-225/05) κατά Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Συλλογή, σελ. I-4233.

ΔΕΚ 4.10. 2007 C-429/05 Rampion Marie-Jeanne Godard, σύζυγος Rampion κατά Franfinance SA, K par K SAS, Συλλογή, σελ. I-8017.

2009

ΔΕΚ 4.6.2009 C-243/08 Pannon κατά Erzsébet Sustikné Györfi, Συλλογή, σελ. I-4713.

ΔΕΚ 6.10.2009 C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL κατά Cristina Rodríguez Nogueira, Συλλογή, σελ. I-9579.

ΔΕΕ 17.12.2009 C-227/08 Eva Martín Martín κατά EDP Editores SL.

2013

ΔΕΕ 21.2.2013 C-472/11 Banif Plus Bank Zrt κατά Csaba Csipai, Viktória Csipa.

ΔΕΕ 30.6.2013 C-488/11 Dirk Frederik Asbeek Brusse and Katarina de Man Garabito κατά Jahani BV.

2016

ΔΕΕ 28.7.2016 C-168/15 Milena Tomášová κατά Ministerstvo spravodlivosti SR, Pohotovosť s. r. o.